

*Xana u nghenisisa ku yini xandla hi ku seketela
dyondzo ya nkoka ya mfumo*

XILETELO XA SWIVUMBEKO SWA QLTC

Ku endla leswaku QLTC yi va ya XiViRi

ensuring quality learning and teaching for all

XiTsonga

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

VUNDZENI

1.	Rito ro rhanga ku suka eka Holobye wa Ndzwawulo ya Dyondzo ya le Hansi	3
2.	Mahungu ku suka eka Komiti ya Nkarhinya ya QLTC ya Rixaka	5
3.	<i>Khodi ya Dyondzo ya Nkoka</i>	6
4.	Switshembhiso hi Vanghenisinkulu va xandla eka Dyondzo	6
5.	Pfhumba ra Dyondzo ya Nkoka no Dyondzisa	9
	(i) Hikokwalaho ka yini hi fanele ku tirha swin'we	
	(ii) Ntirho wa QLTC	9
	(iii) Milawu ya nkoka ya QLTC	10
	(iv) Tindlela ta Swikongomelo swa QLTC	10
	(v) Mikuva ya QLTC	10
	(vi) Swiphemu leswi tivisaka tindlela ta Swikongomelo na Pulani ya matirhelo ya QLTC	11
	(vii) Ndlela yo simeka ya Swinyikiwa leswikulu	12
	(viii) Swikombiso swa Tindlela swo pima ku humelela ka Nongonoko.	13
6.	Xana hi fikelerisa ku yini swikongomelo swa hina: Ku Simekiwa ka swivumbeko swa QLTC	14
	(i) Xivumbeko xa QLTC	15
	(ii) Swiyimo na Vutihlamuleri bya Swivumbeko swa QLTC:	
	• Komiti ya Rixaka ya Nkarhinya ya QLTC	16
	• Xipanu xo Kondletela xa Rixaka xa QLTC	16
	• Komiti ya Nkarhinaya ya Xifundzankulu ya QLTC	17
	• Tikomiti ta Tiforamu ta Swifundza ta QLTC /na Tikomiti ta Tisekheto	18
	• Tikomiti ta Swikolo ta QLTC SGB	19
7.	Xana hi fikelerisa ku yini swikongomelo swa hina: Ku twisia leswi pfumalaka minkanerisano	20
8.	Xana hi fikelerisa ku yini swikongomelo swa hina: Ku kambisia na ku Vika eka Swiyenge hinkwaswo swa Swivumbeko swa QLTC	24
	(i) Nkambisiso na ku Vika hi QLTC eka ku yisa emahlweni Nhlelo wa Rixaka wa Mfumo wa Lembe na Lembe na mbuyelo wa NSC	26
	(ii) Ku kambisia na ku Vika hi vutiyimiseri bya Xikolo	27
	• Eka xiyenge xa Swifundzankulu	27
	• Eka swiyenge swa Swifundza	28
	• Eka swiyenge swa Swikolo	29
	(iii) Xana komiti ya xikolo ya QLTC SGB yi nga kambisia na ku vika swiphiko njhani?	32
	(iv) Maendlelo yo Vika	34
9.	Xana hi fikelerisa ku yini swikongomelo swa hina: Ku bumabumela na ku Lulamisela Vaaki	36
	(i) Ku lulamisela eka xiyenge xa rixaka na swifundzankulu	37
	(ii) Swikombiso swa tindlela leti Foramu ya Xifundza kumbe Sekheti swi nga lulamiselaku vaaki eka Xifundza	40
	(iii) Swikombiso swa tindlela leti komiti ya xikolo ya QLTC SGB yi nga lulamiselaka vatswari na vaaki ku seketela dyondzo ya nkoka no dyondzisa	41
	(iv) Xana vatswari va nga endla yini ku pfuna ku fikeleta dyondzo ya nkoka	43
	(v) Xana xikolo xi nga seketerisa ku yini vaaki?	43
	(vi) Xana vatswari hi va nghenisisa ku yini eka dyondzo ya vana va vona	45
10.	Xana hi fikelerisa ku yini swikongomelo swa hina: Swibukwana swa vatswari	46
	• Ku twisia Kharikhulamu	45
	• Minhlelo ya Rixaka ya Lembe na Lembe	47
	• Tsarisa n'wana wa wena ku ya eka Giredi R	49
	• Loko n'wana wa wena a ri eka Tigiredi ta 4-6	51
	• Loko n'wana wa wena a ri eka Tigiredi ta R-3	53
	• Tibuku ta ntirho	55
11.	Tsalwa ro Ngetelela ra A	59
	• Xikombiso xa Makanelwa	60
	• Xikombiso xa tsalwa ro vika	61
12.	Vuxokoxoko bya vutihlanganisi bya xipano xa Rixaka xa QCT na vakondleteri va swifundzankulu	62

RITO RO RHANGA KU SUKA EKA HOLOBYE WA DYONDZO YA LE HANSI

Eka Xiviko xa Tiko lexi hlamsueriweke eka ntshamo wa Nhlanganelo wa Palamente e Cape Town hi 03 Khotavuxika 2009, Phuresidente wa Riphabliko Afrika Dzonga, Nkul. JG Zuma, u vurile leswaku ‘...Dyondzo ku ta va yona yi nga ta va eka xiyimo xo sungula eka malembe ya nthhanu laya nga ta landzela. Hi lava vadyondzisi va hina, vadyondzi, na vatsvari ku tirha swin’we na mfumo ku hundzuluxa swikolo swa hina swi va tisenthara to tifuwisa ta vunene....’

Phuresidente u yile emahlweni a vula leswaku’...Hi tshikelela leswi pfumalaka minkanerisano. Vadyondzisi va fanele ku va etitilasini ta swikolo, hi nkarhi, va karhi va dyondzisa, ku ri hava ku tsan’wa ntirho na ku xanisa vana! Vana va fanele ku va etilasini, hi nkarhi, va karhi va dyondza, va xixima vadyondzisi va vona na vona va tlhela va xiximana, na ku endla ntirhokaya wa vona...’

Hi wa Vuntlhanu wa ti 11 Mhawuri 2008, Mfumo wu loncile pfhumba ra rihanyu na dyondzo eXikwereni xa Walter Sisulu eKliptown (Ndhawu leyi ku nga Velekiwa Chati ya Ntshunxeko ya 1955). Pfhumba leri ri tumbuluka ku suka eka ku vona leswaku rihanyu na dyondzo swi fanele swi va esentharini ya Nongonoko wa Mfumo wo cinca mahanyelo ya vanhu eka malembe ya nthhanu laya landzelaka.

Eka ku va dyondzo yi ri emahlweni, Pfhumba ra mfumo ri vitana vanhu hinkwavo na minhlangano ku sungula vutihlamuleri byo antswisa nkoka wa dyondzo. Minchumu ya pfhumba ra dyondzo yi ta:

- tivisa vaaki hi nkoka wa dyondzo, na swiyimo swa vona, vutihlamuleri na timfanelo ehenhla ka dyondzo;
- lulamisa vaaki ku kambisia na ku seketela swikolo, vadyondzisi na vadyondzi;
- antswisa nkoka wa dyondzo eka vana hinkwavo, ngopfu-ngopfu swisiwana, na
- kombisa nkoka lowu wo antswisiwa hikwalaho ka mimfikelalo yo antswa ya vadyondzi.

Ku fikelela dyondzo ya nkoka ya hinkwerhu swi lawuriwa hi matirhelo ya Swirho swa Palamente, Vutirheli bya Ndzwawulo ya Dyondzo ya le Hansi, swirho swa swifundzankulu swa tihuvonkulu, vatirhi va ndzwawulo, tinhloko ta swikolo, vadyondzisi, swichudeni, vatsvari, vafambisi va swikolo na swirho swa vaaki.

Eka ku lonciwa ka Pfhumba ra rihanyu na dyondzo hi Mfumo vuyimeri bya vanghenisi va xandla hinkwavo lava nga na nkoka eka dyondzo va tinyiketerile eka Khodi ya Dyondzo ya Nkoka leyi nga endla leswaku vona na swirho swa vona va tinyiketela eka ku amukela vutihlamuleri byo antswisa nkoka wo dyondza no dyondzisa eswikolweni swa hina. Un’wana na un’wana wa vanghenisi lava va xandla wa vitaniwa ku endla vutinyiketeri eka Khodi ya Dyondzo ya Nkoka ; leyi hlamselaka vutihlamuleri na matikhemele ya kahle laya lavekaka eka vona.Loko swiyenge hinkwaswo swa vaaki swi tirha swin’we.- mfumo, vaaki va miganga vatirhi va nhlayiso wa swa rihanyu vaaki, bindzu ra mediya na swiyenge swin’wana- hi nga tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va pfuneka eka nkoka wa dyondzo. Khodi yi hi ndlela leyi landzelaka:

Matimba yo antswisa dyondzo ya le ka hina hinkwerhu. Hi rhamba vatirhi va ndzwawulo hinkwavo, vadyondzisi, swichudeni, vatsvari na swirho swa vaaki ku endla vutinyiketeri eka ‘Khodi ya Dyondzo ya Nkoka’.

Khodi leyi yi fambisa Pfhumba ra Dyondzo ya Nkoka no Dyondzisa (QLTC), leri na rona ri nga lonciwa hi 2008. Ri tlhela ri va masungulo ya xivono lexi landzelaka xa leswaku hi lava ku tikuma hi ri kwihi hi 2025. Hi karhi hi tiyisisa leswaku mu Afrika un’wana na un’wana u kuma nkoka wa dyondzo tanihi xilaveko xa xihatla. Kambe hi tekela enhlokweni leswaku leswi swi nge humeleti hi vusiku byin’we ntsena.

Swivumbeko swo kondletela pfhumba swi le ku vekiweni eka swiyenge swa rixaka, swifundzankulu, swifundzantsongo, miganga na swa swikolo naswona Mfumo sweswi wu vitana ma Afrika Dzonga hinkwawo ku hi joyina eka pfhumba leri, tanihi xiphemu xa tshalatsahala leri ya ka emahlweni ku fikelela vutomi byo antswa bya hinkwerhu

Hikwalaho ka Pfhumba ra Dyondzo ya Nkoka no Dyondzisa Ndzwawulo na vatirhisani va yona yi kongomisa eka ku endla dyondzo yi va mhaka leyi tololekeke. Hi ku tirha swin’we, tanihi miganga ya swikolo, swifundzatsongo tindzwawulo ta swifundzankulu na ta rixaka na vakhumbheki van’wana lava nga fanelo, hi ta fikelela vutinyiketeri lebyi nga endlwa eka Ntwanano wo Dilivhara na swikongomelo leswi vekiweke eka Nkunguhato wa Matirhelo ku fika eka 2014:Hikwalaho ka ku Lemukiwa ka ku nghena Xikolo 2025 i swa nkoka ku lulamisela na ku bohelela rixaka hinkwaro eka xivangelo xa ku fikeleriwa ka dyondzo ya nkoka ya hinkwerhu

Hikwalaho Pfumba ra Dyondzo ya Nkoka no Dyondzisa ri vitana vanhu hinkwavo na minhlangano ku sungula vutihlamuleri byo antswisa nkoka wa dyondzo. QLTC yi kongomisa eka ku lulamisa swirho hinkwaswo swa vaaki, hinkwaswo leswikulu na leswitsongo eAfrika Dzonga hinkwaro ku xiyaxiya xirhambo xa phuresidente. Swivumbeko swa QLTC swi ta simekiwa eka swiyenge swa dyondzo hinkwaswo. Ku kota ku tiyisisa leswaku vanghenisi va xandla hinkwavo eka sisiteme va landzelela swiboho leswi va swi tekeke ku tirha swiyimo swa vona na vutihlamuleri hi laha va kotaka ha kona. Swi ta humelela ntsena loko munghenisi wa xandla un'wana na un'wana, mutirhi nhloko ya xikolo, mudyondzisi na mudyondzi va endla mitirho ya vona hi vutiyimiseri, nhlohetelo na vutinyiketeri laha hi nga ta kota ku fikelela vunene eka dyondzo.

Pfumba ieri ri tswala mihandzu hikwalaho ka ku sayiniwa ka Ntwanano wa NEDLAC hi Mawuwani 2011 e"Union Buildings", ePitori, hi varhangeri va vatirhi lava lulamisiweke; Nhlangano wa Mabindzu Afrika Dzonga; swifundzha swa vaaki leswi a swi ri kona eka NEDLAC na Holobye wa Dyondzo ya le Hansi ematshan'weni ya Mfumo. Swilavekonkulu swa Ntwanano i ku tirhisana na swikolo leswi kombisiweke ku endlela leswaku swi nga kota ku fikelela swiphiqo leswi swi nga langutana na swona hikwalaho ka nseketelo lowu kongomisiweke.

QLTC yi le ku akeni ka vutirhisani lebyi nga kona na vakhumbheki eka minhlangano ya mabindzu na vaaki na ku tumbuluxa byintshwa ku endlela ku tiyisisa leswaku ku hava xikolo lexi nga ta tshikiwa na ku pfuneka loku xi ku lavaka Nongonoko wo amukela Xikolo wu ta hlanganisa vatirhisani va hina na swikolo swa vanhu ku endlela ku tiyisisa leswaku va ta sungula ku landzelela ndlela ya antswiso lowu tiyeke na nseketelo wa minhlangano yaleyo leyti nga tinyiketela eka vunene eka dyondzo. Lowu i nkarhi wa matimu eka dyondzo tanihloko wu fungha masungulo ya nguva yintshwa laha vanghenisi va xandla hinkwavo va dyondzo, vakhumbheki na vatirhisani va vanhu va nyiketelaka minhlangano ya vona ku seketela vuchayeri byo fikelela vudyondzisi bya nkoka no dyondza eAfrika Dzonga.

Ndzi mi navelela mikateko

MRS AM MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION
DATE:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

MAHUNGU KU SUKA EKA KOMITI YA NKARHINYANA YA QLTC YA RIXAKA

Ku na mianakanyo leyi kulaka etikweni ya leswaku mfumo wu ri woxe wu nge swi koti ku hlamusela swiphiqo hinkwaswo swa dyondzo naswona wu fanele ku tumbuluxa ndhawu ya vatirhisani. Phuresidente u endlile xirhambo etikweni leswaku hi hlanganisa mavoko eka ku antswisa nkoka wa dyondzo naswona hi endla vutirhisani leswaku byi va eka xiyimo xo sungula ku kota ku fikelela leswi.

Xiendlekonkulu xa nkarhi lowu wo vika ku fanele ku va ku sayiniwa ka Ntwanano eka Dyondzo ya le Hansi. Leswi i swa nkoka eka xiyenge xa dyondzotanihi loko xi fungha masungulo ya nguva yintshwa laha vanghenisi va xandla hinkwavo va dyondzo, vakhumbheki na vatirhisani va vanhu va nyiketelaka minhlangano ya vona ku seketela vuchayeri byo fikelela vudyondzisi bya nkoka no dyondza etikweni. Matlhelo ya twanana ku tirha swin'we ku cinca mavonelo exikarhi ka vadyondzisi, vadyondzi na vatsvari ku endlela ku aka nakambe swiphemu swa ntolovelu swa sisiteme ya dyondzo ya le hansi na ku tiyisisa ku dilivhara dyondzo ya nkoka eka vadyondzi, ngopfu-ngopfu eswikolweni leswi tirhaka hi ndlela ya vusweti.

Embilwini ya QLTC i ku tinyiketela ka vana va Afrika Dzonga. N'wana un'wana na un'wana u ringanerile dyondzo ya nkoka. Swi le ka hina hinkwerhu ku tiyisisa leswaku dyondzo ya nkoka no dyondzisa swa humelela eswikolweni swa hina leswaku matirhelo ya mudyondzi yo antswisiwa ya va ya ntiyiso.

Ku kota ku endla leswaku leswi swi va swa ntiyiso, Komiti ya Rixaka ya Nkarhinyana ya QLTC yi tumbuluxile xibukwana lexi tanihi xiletelo xa vanghenisi va xandla hinkwavo va dyondzo na vakhumbheki ku kota ku tiyisisa leswaku hi fikelela swikongomelo swa hina. Xiletelo lexi xi ta tlhela xi tiyisisa leswaku milawu ya QLTC yi hlanganisiwa eka ndhavuko wa dyondza no dyondzisa leswaku gingiriko leri ra nkoka ri nga voniwi tanihi ro ngetelela kamba ri van a nkoka eka ntirho wa un'wana na un'wana loyi a nghenelelaka eka timhaka ta dyondzo.

Komiti ya Rixaka ya Nkarhinyana ya QLTC yi simekiwile eka swiyenge hinkwaswo swa dyondzo ku suka eka Rixaka ku ya eka Swifundzankulu , swifundztsongo na tisekheli loko swi laveka, na le ka xiyenge xa xikolo hi ku angarhela. Xivumbeko xin'wana na xin'wana xa QLTC xi fanele xi phikelela ku endla ntshikelelo eka dyondzo no dyondzisa na ku tiyisisa leswaku leswi pfumalaka minkanerisano eka dyondzo swi tekeriwa enhlokweni. Ku tlhela ku va ntirho wa vona ku lulamisela ma Afrika Ddzonga hinkwavo ku hlengeletana eka xirhambo xa dyondzo ya nkoka no dyondzisa.

Swibumabumelo swa Swifundzankulu eka khodi ya dyondzo ya nkoka

KU TINYIKETELA EKA DYONDZO YA NKOKA YA MFUMO

KHODI YA DYONDZO YA NKOKA

Eka ku lonciwa ka Pfhumba ra rihanyu na dyondzo hi mfumo eKliptown hi 2008, vayimeri va vanghenisi va xandla hinkwavo eka dyondzo va tinyiketerile eka Khodi ya Dyondzo ya Nkoka leyi endleke leswaku vona na swirho swa vona va tinyiketela eka ku amukela vutihlamuleri byo antswisa nkoka wa dyondzo no dyondzisa eswikolweni swa hina. Un'wana na un'wana wa vanghenisi lava va xandla u ta vitaniwa ku endla vutinyiketeri eka 'Khodi ya Nkoka wa Dyondzo' leyi hlamuselaka vutihlamuleri na mahanyelo laya lavekaka eka vona . Loko swiyenge hinkwaswo swa vaaki swi tirha swin'we, mfumo – vaaki, vatirhi va nhlayiso wa rihanyu, mediya ya bindzu na swiyenge swin'wana- hi nga tiyisisa leswaku vadyondzi hinkwavo va pfuneka ku suka eka dyondzo ya nkoka . Khodi yi hi ndlela leyi landzelaka:

Matimba yo antswisa dyondzo ya le ka hina hinkwerhu. Hi rhamba vatirhi va tindzawulo hinkwavo, vadyondzisi, swichudeni, vatsvari na swirho swa vaaki ku endla vutinyiketeri eka 'Khodi ya Dyondzo ya Nkoka'

SWTSHEMBHISO HI VANGHENISINKULU VA XANDLA EKA DYONDZO

Ntsavulo wo suka eka switshembhiso swa le Kliptown

Tanihi **MUTIRHI WA NDZAWULO**, Ndzi tshembhisa ku :

- tiyisisa leswaku swikolo hinkwaswo swi kuma switirhisiwa leswi lavekaka hi nkarhi leswaku ku dyondzisa swi ta sungula ;
- tiyisisa leswaku swikolo hinkwaswo swi na mphakelo wa vatirhi hi xitalo, na leswaku swivandla swihi na swihi swa tatiwa ku ri hava ku hlwela;
- ku antswisa vutivi bya mina na vutshila ku endlela ku vana vuswikoti swinene;
- tshama ndzi ri kona ku pfuna swikolo, tinhloko ta swikolo na vadyondzisi;
- hlamula eka swikombelo kumbe swivilelo swa vakhumbheki va dyondzo;
- endzela swikolo hinkwaswo eka xifundzha nkarhi na nkarhi;
- kambisia manghenelo ya vadyondzisi na vadyondzi, na ku vona leswaku ku hava n'wana loyi a nga ehandle ka xikolo;
- pfuna swikolo hinkwaswo ku antswisa matirhelo ya swona, tiyisisa leswaku swikambelo swa nkarhi na nkarhi swa endliwa, naswona mimbuyelo yi tivisiwa eka vatsvari

Tanihi **XIRHO XA HUVO YO FAMBISA XIKOLO** Ndzi tshembhisa ku:

- tlakusa ku tsakela ka xikolo na ku phikelela ku tiyisisa nhluvuko wa xona;
- phikelela ku tiyisisa ku nyikiwa ka dyondzo ya nkoka eka vadyondzi hinkwavo exikolweni;
- teka switepe hinkwaswo swo ringanelu ku vona leswaku vakhumbheki eswikolweni va nghenelela eka mgingiriko ya xikolo;
- Teka switepe hinkwaswo swo ringanelu ku vona leswaku mali ya xikolo na nhundzu swi lawuriwa hi mintolovelu ya kahle ya bindzu;
- seketela nhloko ya xikolo, vadyondzisi na vatirhi van'wana va xikolo eka matirhelo ya mitirho ya vona ya xiphurofexini;
- vana mahanyelo lamanene ku ya hi timfanelo leti vekiweke eka mina ku va ndzi tshembheka exikolweni na vafambisikolorhi van'wana;
- ku tirha hi ku tsakela ka xikolo mikarhi hinkwayo;

Tanihi **NHLOKO YA XIKOLO**, Ndzi tshembhisa ku landzelela swiphemu hinkwaswo swa khodi ya SACE ya mikhuva ya xiphurofexini na ku:

- tlakusa nhluvuko wa vutshembheki na ku xixima phurofexini hi ku fikelela swiyimo swa mina swa vufambisi na vurhangeri ku ya hi laha ndzi kotaka ha kona;
- ndzi va kona hi nkarhi, lulamisela kahle eka vuhiseki hi swiyimo swa mina tanihi murhangeri wa xiphurofexini;
- phikelela ku va mudyondzi wa vutomi hinkwabyo;
- khutaza na ku seketela vatirhi va mina eka ku ringeta ka vona ku nhluvukisa phurofexini ;
- tirha hi migingiriko ku hunguta mahanyelo yo ka ya nga ri ya xiphurofexini yo fana na vuxaka bya vadyondzisi na vadyondzi byo ka byi nga ri kahle na ku popiwa;
- vona leswaku tisekhula hinkwato leti faneleke, matsalwa na mahungu swi aviwa na vakhumbheki lava nga fanela hi xihatla;
- teka switepe leswi lavekaka ku tiyisia leswaku xifundzha xa PED xi kuma mahungu hinkwawo laya lavekaka laya nga kahle eka ku dilivhariwa ka switirhisiwa hi nkarhi swo dyondza no dyondzisa;
- vona leswaku xifundzha xa PED xi kuma mahungu hinkwawo laya lavekaka ku kondletela ku tatiwa ka swivandla swa mitirho;
- kambisia manghenelo ya vadyondzisi;
- kambisia manghenelo ya vadyondzi na ku phikelela ku vona leswaku ku hava n'wana loyi a nga ehandle ka xikolo swi nga fanelanga;
- nyika mahungu nkarhi na nkarhi eka vatsvari hi matirhelo ya vana va vona;
- ku vona leswaku QLTC exikolweni xa mina ya simekiwa ku ya hi vuswikoti bya mina na ku vona leswaku nkoka wa pphumba wa twisisiwa hi vanghenisi va xandla hinkwavo kambe ngopfu-ngopfu hi vatsvari na vaaki va ndhawu.
- ku seketela SGB loko yi tirha mitirho ya yona.

Tanihi **MUDYONDZI**, Ndzi tshembhisa ku:

- amukela leswaku xivangelonkulu xa ku va ndzi ri laha xikolweni i ku dyondza na ku hluvuka hi tlhelo ra swa akhademiki, swa mahanyelo na hi swa ndhavuko;
- landzelela milawu ya xikolo;
- rxixima milawu na vulawuri bya vadyondzisi;
- nghenisa xiave eka Tihuvo ta Vayimeri va Vadyondzi (LRC) ku sirhelela ku tsakela ka mina;
- kombisa ku xixima eka vadyondzi van'wana na ku va ndzi nga endli xihlawuhlawu;
- papalata mahanyelo yo ka ya nga ri kahle yo fana na ku yiva, ku phanga, ku pfinya, ku xanisa hi timhaka ta masangu, xihoko na ku tirhisa swidzidziharisi, na migingiriko yin'wana leyi nga ta onha ku dyondza.

Tanihi **MUDYONDZISI**, hi ku fambisana na khodi ya SACE ya Mikuva ya Xiphurofexini, Ndzi tshembhisa ku :

- dyondzisa, ku yisa dyondzo emahlweni na ku hluvukisa vadyondzi tanihi vanhu;
- xixima vukulukumba na timfanelo ta vanhu hinkwavo ku ri hava ku ya hi nghanhe;
- tumbuluxa vutshembheki na ku xixima phurofexini;
- ndzi ta va kona hi nkarhi, hiseka, lulamisela kahle hi tlhelo ra tidyondzo, na miehleketo na miri leswi nga hava xihoko;
- antswisa vutivivi bya mina na vutshila leswaku swi va leswi pfunaka swinene;
- ndzi ta endla leswaku ku vana vuhaniganisi lebyinene exikarhi ka vadyondzisi na vadyondzisi, exikarhi ka vadyondzisi hi vox; na le xikarhi ka vadyondzisi na vatsvari;
- nyika mahungu ya nkarhi na nkarhi eka vatsvari hi matirhelo ya vana va vona;
- herisa mahanyelo yo ka ya nga ri ya xiphurofexini yo fana na vuxaka bya vadyondzisi na vadyondzisi, ku popiwa, ku tirhisa swidzidziharis, ku pfinya, ku xanisa hi timhaka ta masangu na swin'wana;
- ndzi ta va kona ku nyika mgingiriko yo ngetelela ya mitlangu.

Tanihi **MUTSWARI** , Ndzi tshembhisa ku :

- ku tinghenisa hi ndlela ya mgingiriko eka timhaka ta xikolo, ku katsa swivumbeko swo fambisa xikolo;
- ndzi ta vana minkanerisano ya nkarhi na nkarhi na vana va mina hi timhaka to angarhela ta xikolo;
- ringeta hi matimba ku tumbuluxa vuxaka lebyi hanyeke kahle, lebyi pfulekeke na bya ntirhisano na vadyondzisi va vana va mina.
- tumbuluxa mbango wa xikaya lowu pfunaka eka ku dyondza;
- pfunaka eka ku sirheleriwa ka switirhisiwa swa dyondzo swo fana na tibuku to dyondza hi tona, switulu, matafula na swin'wana;
- Ngenisa xiave, hi tindlela tin'wana, eka switirhisiwa leswi lavekaka eka xikolo xa vana va mina

Tanihi **VAAKI, VA NDHAWU** hitshembhisa ku

- Tiyisia leswaku n'wana n'wana un'wana na un'wana loyi a ngenaka xikolo u le xikolweni;
- tiyisia mbango wa xikolo lowu hlayisekeke lowu nga hava vugevenga;na ku sirhelela xikolo na nhundzu ya xona eka ku va swi phanghiwa;
- kambisia matirhelo ya swikolo, na ku vika swiphiqo eka valawuri lava nga fanela;

PFHUMBA RA DYONDZO YA NKOKA NO DYONDZISA (QLTC)

QLTC yi kongomisa eka ku lunghisa rixaka hinkwaro eka ku seketela dyondzo ya nkoka. Ku kota ku fikelela leswi, swivumbeko swo kondletela swi ta simekiwa eka swiyenge swa rixaka, xifundzhankulu, swifundzha (sekheti) na swikolo. Xivumbeko xin'wana na xin'wana xa QLTC, leswi ku nga xikolo, xifundzha, xifundzhankulu na tikomiti ta QLTC ta rixaka swi fanele swi kambisia ku landzelela milawu hi vanghenisi va xandla vo hambanahambana eka swiboho swa vona swo pfuna eka ku antswisa nkoka wa dyondzo no dyondzisa.

Eka ku hlamula eka migingiriko leyi hinkwayo na ku tinyiketela hi mfumo na Phuresidente, Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi hi ku tirhisana na vatisana vanhu yi loncile Pfhumba ra Dyondzo ya Nkoka no Dyondzisa (QLTC) (QLTC) QLTC yi phikelela ku dilivhariwa ka nkoka wo dyondza no dyondzisa hi xiviri hikwalaho ka matshalatshala ya ntirhisano exikarhi ka Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi, Minhlangano ya vadyondzisi, Tihuvo to Fambisa Swikolo, Vatsvari, Vadyondzi, Tihosi, Vaaki va ndhawu, ELRC, SACE na swiyenge swin'wana leswi nga na ku tsakela leswi nga endzeni na le handle ka domeyini ya dyondzo.

Rin'wana na rin'wana ra matlhelo ri tinyiketerile eka pfhumba hi ku tshembhisa eka mfumo ku tlakusa na ku khomelela eka swiboho swa vona na hikwalaho ka swivumbeko swa QLTC ku tinyiketela eka switshembhiso swa vona leswaku swi langutisisiwa na ku tlakusiwa. QLTC yi anakanya xiyimo laha swivumbeko hinkwaswo swa QLTC swi nga ta simekiwa ku kambisia exikarhi ka timhaka tin'wana ku boheleriwa ka switshembhiso leswi nga riki na minkanerisano, switshembhiso na minonganoko yin'wana ya Ndzawulo.

Hikwalaho Pfhumba ra Dyondzo ya nkoka no Dzondzisa ri vitana vanhu hinkwavo na minhlangano ku sungula vutihlamuleri byo antswisa nkoka wa dyondzo.

Xiyimo xa sweswi eswikolweni swo tala xi katsa leswi landzelaka:

- Matirhelo ya vusweti ya vadyondzi eka swikolo swo tala;
- Xiyimo xa le henbla xo xwa xikolo na ku hlwela fika exikolweni exikarhi ka vadyondzisi vo tala, vatisihi va ndzawulo na vadyondzi;
- Mikhuva ya xiyimo xa le hansi na ku tinyiketela ka vadyondzisi vo tala na vatisihi va ndzawulo ;
- Ku kayivela ka tibuku to dyondza hi tona na vusweti bya switirhisiva eswikolweni swo tala;
- Ku pfumaleka ku ku khensa na ku vona vadyondzisi lava tirhaka kahle, swikolo leswi humevelaka na vakhumbheki lava ngenisaka xiave hi ndlela ya kahle eka dyondzo; na
- Ku hlwela ka ku ngenisaka xiave hi ndlela ya kahle eka dyondzo no dyondzisa
- Ku tikeriwa ka vadyondzi van'wana lava nga na mahika ya dyondzo eka swikolo swa ELSEN

Ntirho wa QLTC

Ku khutaza ku landzelela milawu ya leswi nga hava minkanerisano eka swikolo swa mfumo swa Afrika Dzonga hinkwaswo ematshan'weni ya Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi, Minhlangano (SADTU, NAPSOA, SAOU, PEU na NATU), vatisana hinkwavo na vanghenisi van'wana va xandla va dyondzo, hi karhi hi ngenisaka xiave eka ku antswisa vunyiki bya vukorhokeri, ku herisa vusweti na nhluvukiso wa mahanyelo lamanene eka vana va Afrika Dzonga

Xivono xa QLTC

Vutirhisani exikarhi ka Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi, Minhlangano na vanghenisi van'wana va xandla va dyondzo na vakhumbheki i modlele lowu kongomisaka eka ku tlakusa na ku sirhelela ndhavuko wa dyondzo no dyondzisa hi ku simeka Khodi ya Dyondzo ya Nkoka exikarhi ka vanghenisi va xandla hinkwavo, ku kota ku fikelela nkoka wo dyondza no dyondzisa eka hinkwavo.

Milawu ya nkoka ya QLTC

- QLTC yi kongomisa eka ku aka vutirhisani na vakhumbheki hinkwavo, ngopfu-ngopfu exikarhi ka DBE na Minhlangano ya Vadyondzisi na vatswari na swikolo;
- TNdzawulo yi tinyiketerile eka ku seketela vadyondzisi, ku endla leswaku vatirhi va yona va va na vutihlamuleri, ku tiyisia leswaku switirhisiwa leswi lavekaka swa nyikiwa hi nkarhi, na leswaku swivandla swa mitirho swi tatiwa hi xihatla;
- Minhlangano hinkwayo ya vadyondzisi yi endlile leswaku swirho swa yona swi va hi nkarhi, ettilasini, va tilulamiserile va tlhela va kumeka va ri eku dyondziseni. ;
- Vatirhisani hinkwavo va tinyiketerile eka ku tumbuluxa xiyimo laha vanghenisi va xandla hinkwavo va kombisaka ku tinyiketela eka phurofexini.
- Vatirhisani hinkwavo va tinyiketerile eka ku tlakusa na ku hluvukisa ndhavuko wa dyondzo, ku dyondzisa na ku tshinya eswikolweni hinkwaswo;
- Vatirhisani hinkwavo va tinyiketerile eka ku kumiwa ka vukorhokeri lebyi nga na nkoka eka swiyenge hinkwaswo;
- Vanghenisi va xandla hinkwavo va tinyiketerile ku landzelela milawu ya mitirho ya vona na vutihlamuleri;
- Vanghenisi va xandla hinkwavo va tinyiketerile ku simeka swikolo hinkwaswo tanahi tisenthara ta vunene
- Vumba vutirhisano lebyi tiyeke na ku tiyisia nsimeko lowu humeletlaka na NEDLAC

Swikongomelonkulu swa 4

- Ku fambisa na ku kondletela ku simekiwa ka swivumbeko swa QLTC eka swiyenge hinkwaswo swa sisiteme ya dyondzo ku endlela ku simeka leswi pfumalaka minkanerisano leswi yelanaka na dyondzo eswikolweni swa hina hinkwaswo;
- Ku tiyisia leswaku leswi pfumalaka minkanerisano swi tekeriwa enhlokweni ku endlela ku tiyisia ku nyikiwa ka dyondzo ya nkoka no dyondzisa etikweni hinkwero;
- Ku lulamisela miganga na ku tumbuluxa ku lemukisa eka swiyimo na vutihlamuleri bya vaaki hinkwavo hi ku ya hi nkoka wa dyondzo ya nkoka;
- Ku kambisisa na ku seketela ku simekiwa ka QLTC na ku nyikiwa ka dyondzo ya nkoka no dyondzisa eka swikolo swa mfumo hinkwaswo

Mikuva ya QLTC

- **Nhlanganoi masungulo ya QLTC**, leswaku vanhu hinkwavo va ta khomiwa hi ndlela ya kahle na vanghenisi va xandla hinkwavo va dyondzo va ta tirha hi ku ya hi marimba ya nauu na tipholisi.
- **Xiphurofexini** i khiya ro humeleta eka ku fikelela ntirho wa hina. Swi vula leswaku ku va hi tinyiketela eka Khodi ya Dyondzo ya nkoka na ku khoma vutihlamuleri bya vanhu na mitirho hi ndlela ya kahle yo antswa ku fikelela swikongomelo swa hina swa dyondzo; no Dzondzisa
- **Ku xixima I masungulo ya leswi hi tirhanisaka swona na vatirhikulorhi**, vadyondzi, SGB's miganga, Tihosi na van'wana. Swi vula ku va hi twisia na ku va na vuhamuri eka timfanelo ta vanhu.
- **Ntirhisanoi** masungulo yo fikelela swiphiqo swa vutomi. Swi vula ku aka vutirhisano na ku tirha swin'we ehenhla ka swikongomelo swo fana.

Swiphemu leswi tivisaka tindlela ta swikongomelo na pulani ya matirhelo ya QLTC

- Ku tiyisia leswaku leswi pfumalaka minkanerisano swi tekeriwa enhlokweni ku tiyisia ku nyikiwa ka dyondzo ya nkoka no dyondzisa etikweni hinkwaro;
- Ku tiyisia leswaku ku bumabumeriwa ka milawu ya masungulo ya QLTC ka hatlisisiwa eka vatirhi va Ndzwawulo, Vadyondzisi, na Vadyondzi, Vatsvari, swivumbeko swa Miganga na le ka swirho hinkwaswo swa vanhu;
- Ku lulamisa vanghenisi va xandla hinkwavo eka swiyenge hinkwaswo leswi nga endzeni na le handle ka dyondzo ku nghanisa xiave eka swikongomelo swa leswi pfumalaka minkanerisano na milawu ya QLTC.
- Ku tiyisia leswaku swivumbeko swa QLTC swa rixaka na swa xifundzhankulu swi sungula vutihlamuleri hi xitalo byo kambisisa na ku seketela ku lonca na nhlayiseko wa minonganoko ya QLTC,
- Ku nghanisa xiave eka ku lawula ku xwa hi xiyimo xa le henhla na ku hlwela ku fika exikarhi ka vatirhi, vadyondzisi na vadzyondzi.
- Ku nghanisa xiave, hi ku tirhisana na ELRC, ehenhla ka ku tumbuluxa ku rhula ka le ntirhweni exikarhi ka matlhelo hinkwavo eka ELRC
- Ku tsakisa vakhumbheki hinkwavo hi ku xixima na ku vona swikhwama swa vunene na matirhelo ya kahle eka, kumbe ku nghanisa xiave hi ndlela ya kahle eka, dyondzo, xik vadyondzisi, tinhloko ta swikolo, swikolo, mabindzu, vanhu, NGO's, sw.sw.
- Ku lemukisa miganga, mabindzu, minhlangano na swirho swa vanhu ku sungula ku tekela enhlokweni swikolo leswi nga tirheki kahle na leswi humelelaka.
- Ku tiyisia ku simekiwa na ku tiyisiwa ka swivumbeko swa QLTC hinkwaswo leswi nga eku tirheni eka swiyenge hinkwaswo, i.e. Swifundzankulu, Swifundza na Swikolo

Ndlela yo simeka Swinyikiwa leswikulu

Swinyikiwa leswi swa nkoka i khiya ra nsimeko wo humeleta wa leswi pfumalaka minkanerisano na ku pfala vangwa exikarhi ka xiyimo xa sweswi na xiyimo xa mundzuku na ku kucetela hi ndlela ya kahle ku nyikiwa ka vudyondzisi na dyondzo ya nkoka eswikolweni hikwalaho ka:

- Ku simekiwa na ku tiyisiwa ka swivumbeko swa QLTC
- Ku tekeriwa enhlokweni ka swikolo leswi nga tirheki kahle na leswi tirhaka kahle swinene
- Ku vona vunene na matirhelo ya xiyimo xa le henhla
- Ku lawuriwa ka ku xwa hi xiyimo xa le henla na ku hlwela exikarhi ka vatirhi va ndzawulo, vadyondzisi na vadyondzi
- Ku tumbuluxa ku rhula ka le ntihrweni na maendlelo yo hatlisa ya timhaka to tshinya
- Ku thola nkarhi na nkarhi na ku phakela vadyondzisi eswikolweni
- Kuantswisa mphamelo eswikolweni
- Ku phakeriwa ka minchumu yo seketela leyi nga fanela ya vadyondzi na vadyondzisi
- Ku antswisa xikimi xa vutleketli bya xikolo
- Ku antswisa switirhisiwa swa nkoka swa xikolo
- Ku antswisa matirhelo hi ku angarhela ya tindzawulo, swifundzha, tisekheli na swikolo
- Mafambiselo yo ringanelo ya swa timali
- Mafambiselo ya risiki na vuhalayiseki na vusirheleri
- Ku lawula vuxisi na vukungundzwana
- Ku antswisa mafambiselo ya xiyimo xa kharikhulamu
- Ku antsiwsa vuhamuri eka timhaka ta xiyimo xakhombo leti onhaka ku nghena xikolo to fana na timhangu, tinghozi, mindzilo ya nhova, sw.sw.

Xandla xa Holobye, Nkul. Enver Surety, a dyondzisa tlilasi exikolweni xa le hansi xa Segonyane eKapa N'walungu, Mhawuri 2011

Swikombiso swa tindlela swo pima ku humelela ka nongonoko

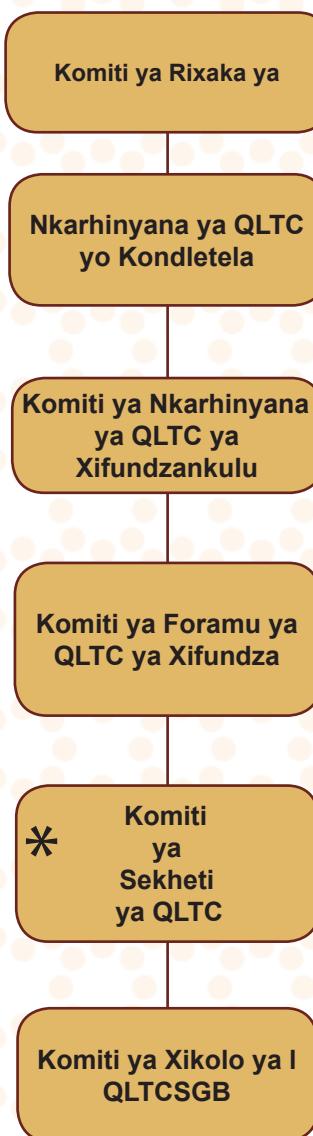
- Ku antswisa dyondzo na ku dyondzisa eswikolweni
- Pholisi ya manghenelo na mintolovetiso ya yona swi simekiwile
- Mpimo wo xwa no hlwela wu hungutiwile
- Vadyondzisi va tshama nkarhi wo leha etilasini va karhi va dyondzisa na ku tshama kwolomu ka 7 wa tiawara exikolweni.
- Nseketelo lowu ringaneleke na ku dilivhariwa ka tibuku to dyondza hi tono
- Ku kuma ndzingano exikarhi ka mavonelo ya vadyondzisi na ku vona vunene
- Antswisa swiyenge swa vutshila bya vadyondzi eka swikolo leswi tekeriwaka enhlokweni leswi nga na matirhelo ya le hansi
- Tiyisa vutirhisani na vakhumbheki
- Nhluvukiso wa ndhavuko wa dyondzo, ku dyondzisa na ku tshinya eswikolweni hinkwaswo
- Ku kumiwa ka vukorhokeri bya nkoka eka swiyenge hinkwaswo
- Vanhenisi hinkwavo va xandla ku landzelela milawu ya mitirho ya vona na vutihlamuleri
- Ku simekiwa ka swikolo hinkwaswo tanahi tisenthara ta vunene

**XANA HI FIKELERISA KU YINI SWIKONGOMELO
SWA HINA**

(1) KU SIMEKIWA KA SWIVUMBEKO SWA QLTC

Xivumbeko xa QLTC

* laha swi faneleke

SWIVUMBEKO SWA QLTC

Vutihlamuleri

Vutihlamuleri bya xipolitiki bya QLTC ku ta va bya Holobye kumbe ti MEC's. Vutihlamuleri byo simeka na ku fambisa QLTC ku ta va bya Mulawuri Jenerali (DG) na Tinhloko ta Tindzawulo ta Swifundzankulu(HOD).

Vutihlamuleri byo simeka no fambisa hi DG/HOD' byi fanele byi katsa kambe byi nga pimiwangi eka leswi landzelaka:

- a. Ku simekiwa ka swivumbeko swa QLTC swa vakhumbheki hinkwavo eka swiyenge hinkwaswo swa ndzawulo i.e. swifundzankulu, swifundza na xikolo.
- b. Kondletela na ku kambisia ku simekiwa ka pfumba eka swiyenge hinkwaswo.
- c. Kambisia ku landzelela milawu hi vakhumbheki ya switshembhiso swa QLTC.

Komiti ya Rixaka ya nkarhinyana ya QLTC (NQLTCSC)

Tinhlenegetano ta Rixaka ta Komiti ya nkarhinyana ya QLTC ti fanele ti rhangeriwa hi hi Holobye/Xandla xa Holobye kumbe Mulawuri-Jenerali ntsena naswona va fanele va hlangana ku ringana kan'we hi kotara.

NSC yi na vatirhi va xiyimo xa le henhla eka Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi, Tinhloko ta Minhlangano hinkwayo ya Vadyondzisi, Tinhloko ta Ndzawulo ya Dyondzo ya Swifundzankulu, Vayimeri va Minhlangano ya Huvo ya vufambisi , Huvo ya Varhangeri va Xintu va Afrika Dzonga, (CONTRALES), Huvo ya Vadyondzisi va Afrika Dzonga (SACE), Huvo ya Vuxaka bya le Ntirhweni bya Dzondzo (ELRC) na Huvo ya Swichuden'i swa Afrika Dzonga (COSAS).

Xipano xo Kondletela xa Rixaka xa QLTC (QCT)

Xipano xo Kondletela Nkoka xa QLTC (QCT) xi na mufambisi wa phurojeke na vayimeri va minhlangano ya vadyondzisi lava nga hundziseriwa eka Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi ku endlela leswaku ku simekiwa na ku lonciwa ka minonganoko ya QLTC etikweni hinkwaro swi tirha.

- QCT yi hlengeleta swiviko swa Komiti ya Rixaka ya nkarhinyana ya QLTC
- QCT yi hlamula hi ku hatlisa swivilelo swa vanhu hi ku angarhela eka timhaka leti tikisaka ku nyikiwa ka dyondzo ya nkoka no dyondzisa;
- Minonganoko na tiwekixopo swa fambisiwa hi QTC hi ku seketela pfumba.
- Xipano xo Kondletela Nkoka (QCT) xi laveka ku kambisia ku landzeleriwa ka milawu hi matlhelo hinkwavo eka leswi swi pfumalaka minkanerisano.

Komiti ya Nkarhinyana ya Xifundzankulu ya QLTC (PQLTCSC)

Vutihlamuleri bya QLTC eka swifundzankulu byi kumeka eka Hofisi ya MEC.

Vutihlamuleri byo simeka no fambisa QLTC byi ta va bya Tinhloko ta Tindzawulo (HODs) eka xifundzhankulu xin'wana na xin'wana. Vutihlamuleri byo simeka no fambisa hi ti HODs byi katsa kambe byi nga pimiwangi eka leswi landzelaka:

- Ku simekiwa ka swivumbeko hinkwaswo swa vakhumbheki va QLTC eka swiyenge hinkwaswo swa ndzawulo ya xifundzankulu, ngopfu-ngopfu eswikolweni.
- Kambisia ku landzelela milawu hi vakhumbheki eka switshembhiso swa QLTC
- Ku kondletela na ku kambisia ku simekiwa ka pfhumba eka swiyenge hinkwaswo eka xifundzhankulu

Xifundzhankulu xin'wana na xin'wana xi ta simeka Komiti ya Nkarhinyana ya Xifundzhankulu ya QLTC. Swivumbeko swa Xifundzhankulu swi fanele swi tekela enhlokweni nkoka wa ndzingano, vuyimeri na vun'we bya xifundzhankulu xin'wana na xin'wana. Nawu wo yimela hi ku anama wu fanele wu tirha kambe wu fanele wu ringanisiwa ehenhla ka sayizi yo ringanelo na komiti yo ringanisiwa. Tinhlengeletano ta Komiti ya Nkarhinyana ya Xifundzankulu ti fanele ti rhangeriwa hi MEC na HOD ntsena.

Tanihi leswi QLTC yi phikelekala ku endla leswaku dyondzo yi va mhaka yo tolreveleka, swiyenge hinkwaswo swa swivumbeko swa QLTC swi fanele swi katsiwa hi xihatla. Ku ya hi macincelo ya xifundzankulu, xifundza na xikolo lexi khumbhekaka, swivumbeko swa QLTC swi fanele swi katsa kambe swi nga pimiwangi eka leswi landzelaka:

- Vayimeri va SGB
- Vayimeri va minhlangano ya vadyondzisi
- Vuyimeri bya swivumbeko swa vadyondzi na kumbe RCLs
- Swivumbeko swa vukhongeri
- Tihosita Xintu
- Minhlangano ya vaakatiko
- Vanhu va mabindzu kumbe minhlangano

Komiti ya Nkarhinyana ya QLTC ya Xifundzhankulu yi ta vana leswi landzelaka:

- Nhloko ya Ndzwawulo loyi a nga ta rhamba na ku rhangela tinhlengeletano,
- Mukondleteri wa Xifundzankulu wa QLTC,
- Vayimeri va swifundzha,
- Varhangeri va Minhlango va Xifundzankulu va minhlango yin'wana na yin'wana ntsena loko va ri swirho eka xifundzankulu,
- muyimeri ku ya hi Nhlango wa Huvo ya Vufambisi,
- muyimeri wa vatsvari kumbe varhangeri va muganga kumbe varhangeri va xintu kumbe swivumbeko swa vaaki leswi ku nga vuyimeri bya vaaki eka xifundzankulu na swivumbeko swa vadyondzi/swichudeni .

Swiyimo na Vutihlamuleri

PQLTCSC yi na vutihlamuleri bya leswi landzelaka:

- kondletela minonganoko ya QLTC eka Xifundzhankulu;
- tiyisisa ku simekiwa ka swivumbeko swa QLTC eka swiyenge swa swifundzha na swikolo;
- kambisia ku simekiwa ka pfhumba ra QLT eka swiyenge hinkwaswo eka xifundzankulu;
- ku hlengeleta swiviko, kotara yin'wana na yin'wana, eka swiyenge swo landzeleta swipimelo hi swikolo na swifundza hi mayelana na ku simekiwa ka pfhumba;
- tirhisana na Ndzwawulo ya Dyondzo ya Swifundzankulu, na Miganga na Swikolo;
- ku hlengeleta swiviko na ku endla swibumabumelo eka hinkwaswo ku nga PDE's na NQLTCSC hi mayelana na ku kumiwa ka swiviko.

PQLTC yi fanele yi hlangana kan'we ntsena hi kotara

Foramu ya Xifundza ya QLTC (DQLTCF)

Swivumbeko swa swifundzha swi fanele swi tekela enhlokweni nkoka wa vuyimeri byo ringana na vun'we bya xifundza xa vona. Nawu wa vuyimeri byo anama wu fanele ku tirha kambe wu fanele wu ringanisiwa ehenhla ka mpimo lowu ringaneleke na komiti leyi ringaneleke kahle. DQLTCFSC yi fanele yi hlangana kan'we hi kotara

Foramu ya Xifundzha ya QLTC yi ta vana leswi landzelaka:

- Mufambisi wa Xifundza loyi a nga ta rhamba na ku rhangela DQLTCF mikarhi hinkwayo;
- Mukondleteri wa Xifundza wa QLTC;
- muyimeri hi xikolo kumbe wa swikolo;
- varhangeri va minhlango ya nhlangano wun'wana na wun'wana ntsena loko va ri na vuxirho eka Xifundza;
- muyimeri ku ya hi Nhlango wa Huvo ya Vufambisi;
- muyimeri wa vatsvari kumbe varhangeri va muganga kumbe Tihosi kumbe swivumbeko swa vaaki leswi swi nga ta yimela vaaki eka Xifundza; na
- Vuyimeri bya Swivumbeko swa Vadyondzi na/kumbe RCL's

Swiyimo na Vutihlamuleri bya DQLTCF

Foramu ya Xifundza yina vutihlamuleri bya leswi landzelaka:

- ku hlangana kan'we hi nhweti na kan'we hi kotara hi ku va yi anakanyiwa kan'we ntsena maendlelo loko simekiwile kahle
- ku kondletela na ku kambisia ku simekiwa ka pfhumba eka swiyenge hinkwaswo eka xifundza. Xifundza, Sekheti na Swiyenge swa Swikolo;
- ku tiyisisa ku landzeleta swipimelo swa leswi pfumalaka minkanerisano hi vanghenisi va xandla
- ku tiyisisa ku simekiwa ka swivumbeko swo hambanahambana swa QLTC eka tisekheti na swikolo ;
- ku vika kotara yin'wana na yin'wana, hi ku pfuna ka pfhumba eka swiyenge swa tisekheti na swikolo eka Komiti ya Nkarhinyana ya Xifundzankulu ya QLTC;
- ku tiyisisa leswaku swiviko swa kumiwa ku suka eka xikolo xin'wana na xin'wana loko swi vuriwile hi PQLTCSC;
- Tirhisana na PDE,Swifundza na Swikolo eka timhaka leti vuriweke etisekheti na swiviko swa swikolo; na
- hlengeleta swiviko na ku endla swibumabumelo eka hinkwaswo ku nga PDE na komiti ya SQLTC SGB hi mayelana na leswi kumiweke eka swiviko.

Tikomitita Swikolo ta QLTCSGB (SQLTCSGBC)

Xivumbeko lexi xi fanele xi voniwa tanahi xivumbeko xa nkoka xa QLTC tanahi leswi xi katsaka vadyondzisi, vatsvari, vatisihi, vadyondzi na muganga hi ku kongomisa. I xifambo xa nkoka swinene xo fikelela xikongomelo xa dyondzo ya nkoka eka hinkwerhu hi ku endla na ku lunghisela swirho swa vaaki eka dyondzo.

Nkatsakanyo wa SQLTCSGBC

SQLTCSGBC yi ta va komiti ya Huvo yo Fambisa Xikolo naswona yi fanele yi vana leswi landzelaka:

- xirho xa SGBlexi nga ta rhangela komititsongo;
- Nhloko ya xikolo;
- vuyimeri lebyi nga fanelo bya vadyondzisi (i e un'we ku suka eka nhlangano wun'wana na wun'wana a yimeriwile eka vatisihi);
- mutswari kumbe muganga kumbe minhlangano yo tshembha loko swi fanerile;
- muyimeri wa RCL eka swikolo swa tisecondari; na
- muyimeri wa xifundza kumbe wa sekheti (loko swi koteka).

Swiyimo na Vutihlamuleri

Swiyimo na vutihlamuleri bya komiti ya SQLTCSGB swi hi ndlela leyi landzelaka:

Tanahi komiti ya SGB ya SGB, I swa nkoka leswaku komiti ya SGB yi vika nkarhi na nkarhi eka SGB hi leswi yi swi kumeke, micingiriko leyi ringanyetiweke na mfikelelo wa vaaki ku endlela ku papalata ku endliwa ra vumbirhi micingiriko. Ku na swiphemu swimbirhi leswikulu eka swiyimo na vutihlamuleri bya komiti ya SQLTC SGB Leswi ku nga:

- ku kambisia ku landzelela milawu eka leswi pfumalaka minkanerisano eswikolweni
- Ku vika hi swiphiqo na micingiriko leyi kunguhatiweke ku va swi yisiwa eswikolweni na le migangeni ku ya eka SGB na xivumbeko xa QLTC; na
- ku lulamisa xikolo na miganga hi ku anama hi ku seketela pfhumba ra QLT ku endlela ku fikelela dyondzo ya nkoka eka hinkwerhu.

Hi vuenti leswi swi vula leswaku komiti ya QLTC SGB yi fanele ku

- tiyisisa leswaku vanghenisi va xandla hinkwavo va hlayisa switshembiso swa bona eswikolweni na leswaku xikolo xi fikelela swikongomelo swa pfhumba ra QLTC na swileriso;
- tiyisisa leswaku vanghenisi va xandla hinkwavo eswikolweni – ku katsa na nhloko ya xikolo na vadyondzisi na vatisihi va vulawuri, vadyondzi, vatsvari na swirho swa vaaki va twisia nkoka na xikopu xa pfhumba ra QLTC na ku nghensa xandla hi xitalo eka xivumbeko xa komiti ya SQLTC SGB;
- kambisia no vika hi swiphiqo na ku humelela ka pfhumba ra QLTC na ku pfuna ka rona eka ku lunghisa vanghenisi va xandla hinkwavo va xikolo ku va va fikelela timfanelo ta pfhumba ra QLT na leswi pfumalaka minkanerisano.
- tiyisisa leswaku kuna nseketelo wo ringanelo lowu nyikiweke pfhumba hikwalaho ka ku vulavula na vatsvari na vaaki; na
- tisa swiviko swa nkarhi na nkarhi tanahi leswi lavekaka eka DQLTCF hi ku pfuna ka pfhumba eka xiyenge xa xikolo (Langutisa Tsalwa ro ngetelela ra eA, Mapheji ya 58 - 59 ,eka swikombiso swa makanelwa na matsalwa yo kambisia);

**XANA HI FIKELERISA KU YINI SWIKONGOMELO
SWA HINA**

**(2) KU TWISISA LESWI PFUMALAKA
MINKANERISANO**

KU TWISISA LESWI PFUMALAKA MINKANERISANO

Xikongomelonkulu xa QLTCi ku fambisa na ku kondletela ku simekiwa ka swivumbeko swa QLTC eka swiyenge hinkwaswo swa dyondzo ku endlela ku simeka leswi nga riki na minkanerisano leswi yelanaka na dyondzo eka swikolo swa hina hinkwaswo

Switirho swo kambisia swa komiti ya swikolo ya QLTCSGB

QLTC yi lava vadyondzisi hinkwavo na vatrihi ku landzelela swipimelo swa leswi pfumalaka minkanerisano hi ku ringeta ku nyika dyondzo leyi nga na nkoka eka hinkwerhu naswona xiphemu lexi faneleke xi kambisisiwa i xa nkoka eka phfumba

Ntirho wa komiti ya xikolo ya QLTC i ku :

- Ku kambisia na ku vika hi leswi xikolo xi tirhisaka xiswona na ku fungha swiphiqo swihi na swihi na ku humelela
- Ku hlangana nkarhi na nkarhi ku kaneli hi matirhelo ya xikolo
- Ku lulamisela vaaki hi ku seketela swikolo

Komiti ya xikolo ya QLTC yi fanele yi tivutiso swa nkoka leswi landzelaka:

- Xana leswi pfumalaka minkanerisano swi vula yini hi ku ya hi xikolo xa hina? Xana xikolo xa hina xi le ku tirheni?
- Xana hi nga endla yini ku vona leswaku hi hlula swiphiqo swo fikelela leswi pfumalaka minkanerisano?
- Xana hi nga nghenisisa ku yini vaaki hi ku seketela matshalatshala yo fikelela dyondzo ya nkoka no dyondzisa ? i swa nkoka ku anakanya xiyimo xa mimpfilingano ya leswi nga riki na minkanerisano:

Hi hlamusela kambe swilo leswi pfumalaka minkanerisano, Vadyondzisi va fanele ku va etlilasini , hi nkarhi, va karhi va dyondzisa ku ri hava ku tsan'wa ntirho na ku xanisa vana. Vadyondzi va fanele ku va etlilasini hi nkarhi va karhi va dyondza, va xixima vadyondzisi va vona na ku xiximana vona vinyi, na ku endla mitirhokaya ya vona.'

Phuresidente Zuma,Xiviko xa Tiko , 03 Khotavuxika 2009

Phuresidente u tlhele a tshikelela ti T tinharhu leti lavekaka eka leswaku ku dyondza swi humelela. "leswi i vadyondzisi hi nkarhi, dyondzisa hi tibuku to dyondza hi toni leti lavekaka, nyikiwa vuleteri lebyi faneleke na ku landzelela milawu ya leswi pfumalaka minkanerisano"

Phuresidente Jacob Zuma a endzela Xikolo xa le Hansi xa Vulumzi, EastLondon, Khotavuxika
2011

Tafula leri landzelaka ri kombisa leswi nga hava minkanerisano naswona ri nyika tinhlamuselo leti kotekaka ta leswaku hikokwalaho ka yini leswi pfumalaka minkanerisano swi nga fikeleriwi:

Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikombiso	Swivangelo
<i>Vadyondzisi etitlilasini na vatirhi eka switichi swa vona swo tirhela kumbe ndhawu yo tirhela</i>	Xiyimo xa le henbla xo xwa	Ku nghanela tiwekixopo ta vuuleteri kumbe tinhlengeletano hi nkarhi wa xikolo Pfumala nhlohlletelo/tshikelelekile Vabya kumbe anga ti twi kahle Ku pfumaleka ka ku khensa na ku vona vadyondzisi lava nga na vunene na vatirhi
<i>Vadyondzisi va karhi va dyondzisa na vatirhi va karhi va dilivhara tanihu tinhlamuselo ta mitirho ya vona</i>	U le tlilasini hi miri wa yena kambe anga tilulamiselangi ku dyondzisa U le hofisini hi miri wa yena kambe a nga ri eku nyikeni ka switirhisiwa leswi lavekaka na ku seketela swifundzha na swikolo	Pfumala nhlohlletelo Ku hava nkunguhato wa kharikhulamu exifundzeni, Swifundzha, na swikolo Ku kayivela ka vadyondzisi na ku hluvukisa vatirhi/Vadyondzisi va dyondzisa tidyondzo leti va nga thwaselangiku ku tidyondzisa/vatirhi va thoriwa tanihu vativinkulu eka tidyondzo leti va nga tithwaselangiku. Ku kayivela ka vadyondzisi vativinkulu va kharikhulamu Titilasi to tala swinene
<i>Ku hava ku tsan'wa ntirho</i>	Vadyondzisi a va ti lulamiselangi ,a va maki ntirho wa vadyondzi nkarhi na nkarhi, A va nyiki ntlheriso wa mahungu wa nkarhi na nkarhi eka vatsvari na vadyondzisi A va tikhomi hi ndlela ya xiphurofexini	Pfumala nhlohlletelo Ku hava nkunguhato wa kharikhulamu eswikolweni, eka swifundza na le ka Swifundzankulu Ku pfumaleka ku hluvukisa vadyondzisi/vtirhi
<i>Ku hava ku xanisa vadyondzi</i>	Ku xanisa vadyondzi hi miri kumbe hi swa masangu	
<i>Nyika ntlheriso wa mahungu wa nkarhi na nkarhi eka vatsvari na vadyondzi</i>	Ku xwa Lava tshikaka Nyenga exikolweni hi nkarhi wa siku Ku rhumiwa hi vadyondzisi	Ku pfumala nhlohlletelo ku pfumala vutihlamuleri byo dyondza Ku hava vuleteri bya ntirho wa vumundzuku Ku hava timodlele leti nga humelela Pfumaleka ka nseketelo ku suka ekaya Hlupheka hi ku xanisiwa emirini na hi timhaka ta masangu
<i>Vana va fanele ku va etilasini</i>	Ku xwa Lava tshikaka Nyenga exikolweni hi nkarhi wa siku Ku rhumiwa hi vadyondzisi	Ku pfumala nhlohlletelo Ku pfumala vutihlamuleri byo dyondza Ku hava vuleteri hi ntirho wa mundzuku , Ku hava timodlele leti humeleleke Ku kayivela ka nseketelo ku suka ekaya Hlupheka hi nxaniso wa miri na wa timhaka ta masangu Muxanisiwa wo karhata Ku xanisa swidzidziharisi Vugevenga
<i>Vana va fanele ku va kona hi nkarhi</i>	Ku hlwela ku fika exikolweni	Ku pfumala hlohlletelo Ku pfumaleka ka vutihlamuleri byo dyondza na byo seketela vana lava nga eka nxungeto Ku pfumaleka ka nseketelo ku suka ekaya, xik. Vana lava pfumalaka vatsvari kumbe vana lava rhangelaka mindyangu Ku hava vutleketli bya xikolo

Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikombiso	Swivangelo
<i>Vana va fanele ku va va ri eku dyondzeni</i>	Mfikelelo wa vusweti hi mudyondzi	Vuhlanganisi bya vusweti exikarhi ka xikolo na mudyondzimayelana na leswi languteriweke Khodi ya matikhomele a yi landzeleriwi Ku hava tiwekixopo kumbe tibuku to dyondza hi tona Ku hava madesika na switulu Ku hlayisa miako hi ndlela ya vusweti Ndlala Karhele- Ku hava vutleketli bya xikolo Vabya kumbe a nga titwi kahle Ku hava ndhavuko wa vutihlamuleri byo dyondza exikarhi ka vadyondzi na mindyangu ya vona
<i>Vana, vadyondzisi na vatirhi va fanele va xixima</i>	Ku karhata Mahnayelo yo phanga ettilasini Ku pfumaleka ka nhlayiso na nseketelo eka vadyondzi Mavonelo yo ka ya nga ri kahle, ku hava ku titwa ka xihatla na ku khoma vanhu hi ndlela yo ka yi nga ri kahle	Ku hava ndhavuko wo xixima na mikhuva yin'wana exikolweni, Xifundzeni na le Xifundzeninkulu Khodi ya matikhomele na khodi ya Mintoloveloo leyinene ya vatirhela mfumo a yi landzeleriwi
<i>Vadyondzi, vadyondzisi na vatirhi va fanele ku endla ntirho wa vona</i>	Vana, vadyondzisi na vatirhi va tsan'wa swileriso swo endla ntirho wa vona Vunyiki bya vukorhokeri bya vusweti Ku hlwela eka ku hlamlula swikolo na swikombelo swa swifundza	Va tilandzula Ku hava ndyangu wo seketela ekaya/ku hava nseketelo na vuleteri ku suka eka vufambisi Vutihlamuleri byo tala bya ndyangu Ku kayivela ka switirhisiwa ekaya, exikolweni, xifundza na xikolo
<i>Ti Ts tinharhu</i>		
<i>Ku dyondzisa hi tibuku to dyondza hi tona</i>	Ku hava kumbe tibuku to hlayanyana to dyondza hi tona kumbe tibuku to tirha leti nga kona eka vadyondzi na vadyondzisi ettilasini kumbe ekaya	A ku dilivhariwanga kumbe ku hlwela ku dilivhara tibuku ta ntirho na tibuku to dyondza hi tona Ku kayivela ka tibuku to tirha na tibuku to dyondza hi tona – a hi mudyondzi hinkwavo lava nga na tibuku to dyondza hi tona kumbe buku ya ntirho Tibuku to tirha na to dyondza hi tona ti kumiwile exikolweni kambe a ti hangalasiwanga Vana va lahla tibuku kumbe va ti onha Ku hava maendlelo yo kuma tibuku to dyondza hi tona laya nga kona
<i>Nseketelo wa nkarhi na nkarhi wa hluvukisa vadyondzisi na vatirhit</i>	Nseketelo wo ka wu nga ringanelanga wa vadyondzisi na vatirhi	Switirhisiwa leswi pimiweke eswikolweni, swifundza na swifundzankulu

**XANA HI FIKELERISA KU YINI SWIKONGOMELO
SWA HINA**

**(3) KU KAMBISISA NA KU VIKA EKA SWIYENGE
HINKWASWO SWA QLTC**

KUKAMBISISA NA KU VIKA EKA SWIYENGE HINKWASWO SWA SWIVUMBEKO SWA QLTC

Ku kambisia na ku vika eka swiyenge hinkwaswo swa QLTC i swiphemu swa nkoka swa pfhumba ku antswisa nkoka wo dyondza no dyondzisa eswikolweni swa hina hinkwaswo

Swirho swa swivumbeko swihi na swihi swa QLTC swi fanele swi va exikolweni, eSekheti, Swifundza, tikomiti ta Swifundzankulu na ta Rixaka, loko va karhi va kambisia xivumbeko xa vona xa maendlelo. Va vana nhlangano hi ku kongomisa na lavan'wana na tikomiti to hetisa. Swiphiko na ku humeleta leswi ku hlanganiwaka na swona eka xiyenge xa xikolo, xikombiso, lava ku nghenisiwa eka xiviko leswi lavekaka eka komiti na leswi hundziseriwaka eka xiyenge lexi landzelaka

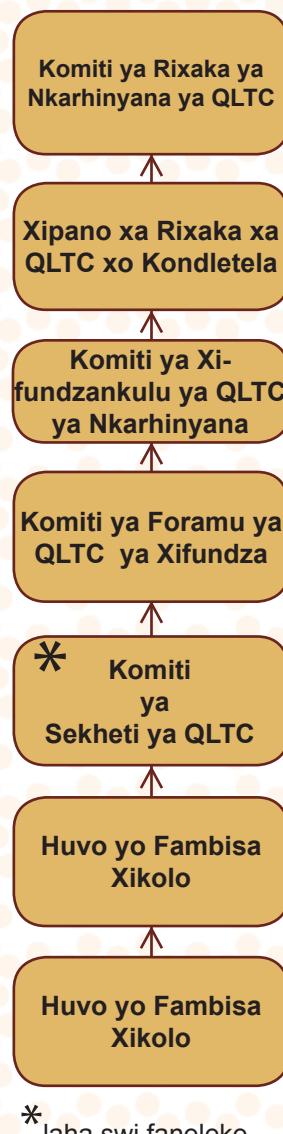
Mbuyelo wo kambisia ku simekiwa ka leswi pfumalaka minkanerisano" eka xiyenge xa xikolo swi fanele swi vikiwa eka SGB na le Sekheti kumbe Xifundza endzhaku ka nhlengeletano yin'wana na yin'wana ya komiti.

Swiviko hinkwaswo swo kambisia, na swiphiko swihi na swihi leswi kombisiweke, swi fanele swi fikelela xivumbeko xa QLTC ya Rixaka hi xihatla, ngopfu-ngopfu loko va nga hlamuseriwanga kahle hi swifundzankulu leswin'wana, swifundza na swiyenge swa xikolo swa swivumbeko swa QLTC.

Mekhenizimi wa vumbirhi lowu faneleke ku tirhisa hi vakhumbheki i ku vona leswaku mbuyelo wo kambisia wa vikiwa eka vayimeri va vona va vakhumbheki eSekheti, Swifundza, swiyenge swa Swifundzankulu na swa Rixaka ku tiyisisa leswaku leswi swa hlamuseriwa naswona ku endla sweswo ku karhi ku seketeriwa maendlelo ya xikolo.

Minkanerisano na ntwanano eka xiviko xa nkoka lexi hlengaletiweke hi komiti ya xikolo ya QLTC leyi rhekhodaka ku humeleta na swiphiko, swi ta hundziseriwa eka hinkwaswo ku nga SGB na komiti ya Xifundza /Sekheti.

Swiyenge swo vika swa QLTC

Nkambiso no Vika hi QLTC eka ku yisa emahlweni nhlelo wa rixaka wa Mfumo wa Lembe na Lembe na mbuyelo wa NSC Giredi 12

AAswi vula ANA, NSC na mihlelo yin'wana ya lembe na lembe leyi pfumeleriwaka hi DBE na PED.

Mafambiselo

Nkoka wo kambisia magoza laya tekiweke etlilasini yin'wana na yin'wana, exikolweni, ngopfu-ngopfu eka xiyege xa le sekheti na le ka xifundza, na le ka xiyege xa xifundzankulu, hi mayelana na "minkunguhato yo antswisa" leyi vangiwaka hi nhlelo swi nge tshikeleriwi.

Vutihlamuleri bya komiti ya xikolo ya QLTC na SGB

- Mbuyelo wa AA wu aviwa na komiti ya QLTC na SGB
- Kungu ro antswisa ri aviwa na QLTC
- Ntwanano wu fikeleriwa hikwalaho ka leswaku mbuyelo na pulani yo antswisa swi aviswa ku yini na vatswari na vaaki.
- Ntwanano wu fikeleriwa hikwalaho ka leswaku nkambiso wa pulani wu ta humelerisa ku yini na leswaku matirhelo kumbe ku kayivela kolaho swi ta vulavurisiwa ku yini eka vaaki.
- QLTC ya xikolo ku va yi tirhisa tsalwa ro kambisia, leri endliweke hi QLTC ya Xifundzankulu SC ku va yi vika esekheti/Xifundza.

Vutihlamuleri bya QLTC ya Sekheti/ Xifundza

- Mbuyelo lowu faneleke wa AA wu aviwa na tikomiti ta (C/D) QLTC ta Sekheti/Xifundza
- Pulani yo antswisa ya C/D yi aviwa na tikomiti
- Ntwanano wa fikeleriwa eka leswaku nkambiso wa pulani wu ta humelerisa ku yini eka xiyege xa C/D
- Komiti ku va yi endla mpimanyeto wa swiviko leswi kumiweke hi swikolo na ku bumabumela tindlela to hlamusela swiphigo leswi kombisiweke
- C/D QLTC ku va ti tirhisa tsalwa ro kambisia, leri endliweke hi QLTC ya Xifundzankulu SC ku vika eka SC

Tisekheti/Swifundza

Pulani ya Sekheti naya Xifundza swi nga anakanya:

- Xiyenge xa mafambiselo, kharikhulamu na nseketelo wa PD lowu nyikiweke xikolo.
- avauswikoti bya nhloko ya xikolo bya vufambisi
- Vuswikoti bya nhlanganelo bya vufambisi bya SMT
- Swivandla swa mitirho exikolweni, leswi katsaka SMT
- Minthwaso na ntokoto wa vadyondzisi, eka tidyondzo laha matirhelo ya vusweti ya nga lemukiwa.
- Vukona bya LTSM exikolweni, eka tidyondzo leti kombisiweke (xik matematiki)
- Xana vadyondzisi va tirhisa nkarhi lowu lavekaka eka dyondzo?

Vutivinkulu wa dyondzo u fanele :

- Teka vutihlamuleri byo hlamusela timhaka hinkwato leti yelanaka na tidyondzo leti nga katsaka:
- Hlamusela ku kayivela ka vutivi na vutshila eka tidyondzo/swiyenge
- Ku pfuna hi xikolo, ttilasi, nkunguhato wa xikolo, minonganoko yo dyondzisa na malulammiselo.
- Nhluvukiso wa minonganoko yo hlela.
- Nhluvukiso wa mitirho yo hlela leyi yi nga ya mimpimo leyi faneleke.
- Letela vadyondzisi eka ku fambisa ntlhantlo wa swilo eka xiyenge xa swikolo.
- Nhluvukiso wa minonganoko yo lulamisa leyi kongomisaka eka tindhawu to karhi to tsandzeka.

Vutihlamuleri bya Komiti ya Nkarhinyana ya Xifundzankulu ya QLTC SC

- HoD yi ta avelana na QLTC SC tindlela leti nga kona eka xiyenge xa xifundzankulu leti nga ta hlamula eka mbuyelo wa nhlelo ku katsa na tindlela to cinca, hi wahi maendlelo yo kambisia laya nga kona na leswaku mikarhi yo hetelela eka nkambiso hi yihi.
- SC ku va yi pimanyeta swiviko leswi kumiweke hi CD na ku bumabumela tindlela to hlamusela swiphigo leswi kombisiweke.
- SC ku va yi tirhisa tsalwa ra yona ro kambisia ku vika eka SC ya Rixaka .

KU KAMBISISA NA KU VIKI REPORTING
XITIRHO XO KAMBISISA XA VUTIYIMISERI BYA SWIFUNDZANKULU

Vito ra Xifundzankulu:

_____

Khorefu ya Hofisi:

_____

Vito ra Nhloko ya Ndzwawulo:

_____

Tinomboro ta Vutihlanganisi:

_____

Fekisi:

_____

Khorefu ya imeyili:

_____

Vakondleteri va QLTC:

_____

1. SWITIRHISIWA SWA KHARIKHULAMU:

	Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/ Vumbhoni	Switsunduxo/ Swiphijo
1.	Tiyisisile ku yisiwa ka LTSM eswikolweni hinkwaswo ku nga se hela lembe leri hundzeke		
2.	Navetisile swivandla hinkwaswo wsa mitirho na ku tiyisia leswaku ku thola swi hetisisiwile		
3.	Lawurile ku kombisiwa na ku vekiwa ka vadyondzisi vo tlula mpimo.		
4.	Tiyisisile leswaku tihakelo ta lembe leri hundzeke ti hakeriwile eka swikolo hinkwaswo na leti ta lembe ra akademiki ra sweswi ti le ka xedulu		
5.	Swiviko swo Odita na tipulani to nghenelela eka tidyondzo leti kayivelaka na vutshila swi hlengeletiwile eka Xifundzankulu		
6.	Nonganoko wa Vuleteri bya Kharikhulamu ya Xifundzankulu wa lembe wu hangalasiwile eka Swifundza hinkwaswo		
7.	Hangalasile marijisitara yo nghenela ya hinkwavo vadyondzi na vadyondzisi eka Swifundza naswona va kambisia ku simekiwa ka tipholisi		

2. VUKONA BYA KHARIKHULAMU:

8.	Fambisile na ku kambisia maendlelo yo amukeriwa ka vadyondzi eswikolweni hinkwaswo na ku hlengeleta xiviko hi xitalo		
9.	Endla leswaku ku va na mintoloveloy kambisia matirhelo ya Xifundza hi mayelana na ku seketela swikolo mayelana na ku simekiwa ka kharikhulamu, Nhluvukiso wa Vadyondzisi na tindlela to hlamusela mbuyelo wa ANA na swikombiso swin'wana		
10.	Hetisisile na ku hangalasa tipulani ta xiletelo xa kharikhulamu ya xifundzankulu, ku katsa minkunguhato ya ntirho wa lembe naya kotarae eka Swifundza		
11.	Nzikile Swifundza swiletelo swa Swifundzankulu swa swikombakarhi swa tidyondzo, swikombakarhi swo ntshuxa, swikombakarhi swa rivala sw.sw.		

3. VUHLAYISEKI NA VUSIRHELERI :

12.	Nzikile Swifundza mintoloveloy vuhlayiseki na vusirheleri yo lawula vaendzi na swiletelo swa pholisi		
13.	Pfapfarhutile na ku hangalasa Mpimanyeto wa Risiki wa Xifundzankulu na minkunguhato yo nghenelela na swiletelo swa mabubutsa, timhaka ta tihazadi ta rihanyu, magoza yo lawula vugevenga, swidzidzihari na madzolonga		

4. SWITIRHISIWA SWA XIKOLO:

14.	Kungu ra vufambisi ro lulamisa swiphijo swa switirhisiwa leswikulu ri kona na mikarhi yo hetelela yo dilivhara na mphakelo wa mpimanyeto, xik. Ku pfuta ka lwangu, ku wa ka khumbi, ku kayivela ka titlilasi; swikolo leswi onhiwaka hi mabubutsa		
-----	---	--	--

5. MAFAMBISELO NA VURHANGERI:

15.	Tumbuluxile swivumbeko swa Swifundzankulu swa QLTC na Mikarhi ya Rheferense ley vonakaka na kungu ro kambisia ku simekiwa ka leswi pfumalaka minkanerisano		
-----	--	--	--

Provincial Head of Department/Designated Official: _____ Date: _____

KU KAMBISISA NA KU VIKA REPORTING
XITIRHO XO KAMBISISA VUTIYIMISERI BYA SWIFUNDZA

Xifundza:

Khorefu ya Hofisi:

Vito ra Mulawuri wa Xifundza:

Tinomboro ta Vutihlanganisi:

Fekisi:

Khorefu ya imeyili:

Vakondleteri va QLTC:

---

1. SWITIRHISIWA SWA KHARIKHULAMU:-

	Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphiko
1.	Tiyisisa leswaku LTSM yi dilivhariwa nkarhi na nkarhi eswikolweni		
2.	Tiyisisile leswaku swikolo hinkwaswo swi hetisisile ku xaxameta na maendlelo yo inthavhiyuwa na ku hetisia ku thola.		
3.	Hetisile maendlelo yo kombisa na ku veka vadyondzisi vo tlula mpimo		
4.	Tiyisisile leswaku tihakelo ta lembe ra sweswi ra akhademiki ti hakeriwile eka swikolo hinkwaswo.		
5.	Xiviko xo oditiwa na na kungu ro nghanalela eka tidyondzo leti kayivelaka na leti nga na nkoka swi hlengeletiwile na ku rhumeriwa eka Xifundzankulu		
6.	Nyikile swikolo swiletelo swa kharikhulamu hi xikombakarhi xa tidyondzo, xikombakarhi xa swintshunxo, na xikombakarhi xa rivala		

2. VUKONA BYA KHARIKHULAMU:

7.	Fambisile na ku hetisia maendlelo yo amukela eswikolweni		
8.	Hangalasile marijisitara ya vadyondzi na vadyondzisi ya manghenelo eswikolweni naswona hi le ku kambisiseni ka ku simekiwa ka tipholisi ta manghenelo		
9.	Tumbuluxile na ku hangalasa kharikhulamu ya Xifundza makungu ya vufambisi, ku katsa kungu ra tirho ra lembe na ra kotara eswikolweni hinkwaswo		
10.	Pfunile swikolo eka ku tumbuluxa makungu ya vona ya tikharkhulamu ku ya hi mbuyelo wa ANA kumbe mbuyelo wa ka Giredi 12 kumbe swikombiso swin'wana na swin'wana		

3. VUHLAYISEKI NA VUSIRHELERI :

11.	Swikolo swi nyikiwile mintoloveloye vuhlayiseki na vusirheleri yo lawula vaendzi na swiletelo swin'wana swa pholisi		
12.	Hangalasile Kungu ra Mafambiselo ya Risiki na kungu ro nghanalela ra mabubutsa, timhaka ta tihazadi ta rihanyu, magoza yo lawula vugevenga, swidzidziharisi na madzolonga na ku kambisisa masimekelo kolaho		

4. SWITIRHISIWA SWA SWIKOLO:

13.	Dirowile kungu ra mafambiselo ra swiphiko hinkwaswo swa switirhisiwa leswikulu leswi vikiwaka hi swikolo xik. Ku pfuta ka malwangu, makhumbi lawa yaw aka, ku kayivela ka titlilasi, swikolo swo onhiwa hi mabubutsa		
14.	Nghenerile eka swiphiko swa switirhisiwa na swin'wana leswi mangariweke eka xifundzankulu xik. Swikolo leswi onhiweke hi mabubutsa, ku kayivela ka titlilasi, switirhisiwa swa xiymo xa le hansi sw.sw.		

5. EDUCATOR DEVELOPMENT:

15.	Developed and distributed the District Teacher Development Training Programme Plan for the academic year		
-----	--	--	--

6. GOVERNANCE AND LEADERSHIP:

17.	Established District QLTC forums with clear Terms of Reference to monitor the adherence to and implementation of the non-negotiables		
-----	--	--	--

Provincial Head of Department/Designated Official: _____ Date: _____

KU KAMBISISA NA KU VIKA REPORTING

XITIRHO XO KAMBISISA VUTIYIMISERI BYA XIKOLO EKA XIYENGE XA XIKOLO

Vito ra xikolo: _____

Kherefu ya xikolo: _____

Xifundza: _____

Nomboro ya EMIS : _____

Vito ra Nhloko ya xikolo: _____

Tinomboro ta langanisi: _____

Fekisi: _____

Kherefu ya imeyili: _____

Mu/vakondleteri wa/va QLTC: _____

1. SWITIRHISIWA SWA XIKOLO:

NHLOKO YA XIKOLO NA VUFAMBISSI BYA XIKOLO			
Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphiko	
Xana kuna madesika na switulu swo ringanelu swa mudyondzi un'wana na un'wanar?			
Loko ku ri hava,i vadyondzi vangani va khumbhekaka?			
Xana nhundzu ya xikolo yi biyeleriwile kumbe ku hlayiseka?			
Xana xikolo xi na layiburari leyi tirhaka yi tlhela yi va na switirhisiwa?			
Xana laboreytari ya sayense yina xitoko na ku tlhela yi tirha?			
Xana xikolo xi na mati laya nga ringanelu na switirhisiwa swa mbhasiso?			
Xana nonganoko wa mphamelo wu tirha kahle?			
Xana xikolo xi na switirhisiwa swa mitlangu			
Xana xikolo hi ku angarhela xi basile?			
Xana kungu ro hlayisa ro nghenela eka swiphiko swa switirhisiwa ri kona?			
Xana kuna swiphiko swa switirhisiwa naswona swi vikiwile eka Xifundza, xik. ku pfuta ka lwangu, makhumbi yow a , na ku kayivela ka titlisai?			

2. VUKONA BYA KHARIKHULAMU:

NHLOKO YA XIKOLO NA XIPANU XA VUFAMBISSI BYA XIKOLO			
Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphiko	
Xikolo xi na makungu wa mafambiselo ya kharikhulamu; ku katsa: <ul style="list-style-type: none"> • mikunguhato ya ntirho ya lembe na ye kotara • Xikombankarhi xa tidyondzo lexi nga na migingiriko yo ngetelela ya kharikhulamus&duty lists 			
Xana xikolo xi tivisiwile hi leswi languteriweke hi mayelana na ku simekiwa ka kharikhulamu?			
Xana mbuyelo wa ANA,mbuyelo wa giredi 12kumbe swikombiso swin'wana na swin'wana swi tirhisiwile tanihi masungulo laha makungu ya kharikhulamu ya nga endliwa			
Xana ku amukeriwa ka vana eka lembe leri swi hetisiwile hi nkarhi ?			
Marijisitara yo nghena ya Vadyondzi na vadyondzisi ya kona naswona ya lawuriwa?			
Xana pholisi ya manghenelo ya n'wana yi kona?			

Xana mudyondzi un'wana na un'wana u na buku yo dyondza hi yona ya dyondzo yin'wana na yin'wana?		
Loko va ri hava, hikokwalaho ka yini, i vangani va nga hava naswona eka tindhawu tihi		
Xana vadyondzisi hinkwavo va phakeriwile tidyondzo leti va nga thwasela ku tidyondzisa?		
Loko ku nga ri swona, hikokwalaho ka yini, i vangani naswona eka swivandla swihi ?		
Va phaeriwile titiliasi eka lembe leri ra akhademiki?		
Xana kuna titiliasi kumbe tidyondzo leti nga hava vadyondzisi?		
Vula tidyondzo/tigiredi/swiyimo na nhlayo ya vadyondzi lava khumbhekaka?		
Loko ku ri na vadyondzi lava khumbhekaka I goza rihi leri tekiweke ku lunghisa sweswo?		

3. SWITIRHISIWA SWA KHARIKHULAMU:

Leswi Pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphijo
Tiposo ti hetisisiawle <ul style="list-style-type: none"> • Swivandla swa mitirho swi tatiwile • Vadyondzisi vo tlula mpimo va kombisiwa na ku tirhisiwa 		
Xana switsalu leswi odiweke swi tisiwil e exikolweni ku nga se pfuriwa xikolo lexintshwa?		
Xana swi hangalasiwile eka vadyondzi hinkwavo?		
Xana kun a ndlela yo kuma tibuku to dyondza hi ton a leyi nga kona?		
Loko ku ri ina, xana maendlelo ya kona ya humelerile?		
Va phakeriwile etitiliasini eka lembe leri ra xiakhademiki?		

4. NHLUVUKISO WA VADYONDZISI:

Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphijo
Xana Kungu ro Hluvukisa Vadyondzisi ri kona?		
Xana xikolo xi kumile nseketel o lowu lavekaka ku suka eka Hofisi ya Xifundza i.e. Tiwekixopo leti fambisiwaka hi Xifundza to tivisa vadyondzisi hi ku cinca ka kharikhulamu?		
Nongonoko wa Vuleteri bya Nhluvukiso wa Vadyondzisi wa Xifundza wu tumbuluxiwile na ku hangalasiwa?		

5. VUHLAYISEKI BYA XIKOLO NA VUSIRHELERI:

Non-Negotiables	Findings/Evidence	Remarks/Challenges
Vutivi bya magoza ya vuhlayiseki ,maendelo yo tshinya na swiyimo swa wona swo landzelelana		
Xana tipholisinkulu ti kona ta mayelana no Amukela, Vuhlayiseki, Ku tshinya, Matikhomele ya vadyondzisi na vadyondziVuyimani na Tipholisi tin'wana leti lavekaka ku katsa Khodi ya Matikhomele loko yi ri kona?		
Ku anakanya hi vukheta na ku sayina khodi ya matikhomele		
Khodi ya xikolo ya Matikhomele yi sayiniwile hi vakhumbheki hinkwavo		
Xana mahlelelo ya risiki na kungu ro Nghenelela swi kona(mabubutsa, timhangu ta rihanyu, ku ya eka magoza yo lwa na vugevenga, swidzidziharis, madzolonga sw.sw.		
Xana rijisitara ro lawula mfikelelo eka vaendzi ri kona?		

6. MAFUMELE NA VURHANGERI:

Leswi pfumalaka minkanerisano	Swikumiwa/Vumbhoni	Switsundzuxo/Swiphijo
Va hleriwile hi swiyimo swa vona na vutihlamuleri responsibilities		
Tiyisia leswaku tipholisi ta vuhlayiseki na to tshinya ta tumbuluxiwa naswona ti kona		
Tumbuluxa xedulu ya tinhlengeletano ta vatsvari		
Tiyisia leswaku vatsvari va anakanyiwahi tinhlengeletano to xeduriwa		
Simekiwile komiti ya QLTCSGB ku kambisia leswi pfumalaka minkanerisano		
Xana komiti ya SGB ya tirha, ya hlangana nkarhi na nkarhi na ku vika eka SGB		
Loko ku ri e-e hikokwalaho ka yini ?		
Simekiwile tikomiti tin'wana leti yelanaka ta SGB, xik. Mali Maendlelo yo tshinya, sw.sw.		
Tiyisia leswaku swivandla hinkwaswo swa mitirho swa navetisiwa na swibumabumelo swi hundziseriwa eka Ndzawulo leswaku swivandla swi kota ku tatiwa.		
Nghenelerile eka timhaka ta switirhisiwa swiphijo na swin'wana leswi mangariweke eka Xifundza xik ku pfuta ka Iwangu, ku w aka makumbhi, ku kayivela ka titlilasi		
Xana mpimanyeto wa xikolo wa lembe leri landzelaka wu pfumeleriwile?		

Nhloko ya xikolo: _____

Siku: _____

Xigandlu xa xikolo

Xana komiti ya xikolo ya QLTCSGB yi nga kambisia na ku vika swiphiqo njhani?

Xiphiko	Rheferense ya Rimba ra Pholisirence	Tindlela ta milawu	QLTC
Xiyimo xa le henbla xo xwa	Pholisi ya manghenelo ya Vadyondzi Pholisi ya Livhi	SGB, Nhloko ya xikoloForamu ya Xifundza	Hundzisela mhaka eka komiti ya QLTC Mhaka yi ta kaneriwa na Nhloko ya xikoloQLTC yi ta katsa mhaka eka xiviko xa yona eka SGB na le ka QLTC ya Xifundza.
Ku leta hi vadyondzisi , vatirhi va ndzawulo na vadyondzi	Nawu wa Matholele ya Vadyondzisi, Nawu wa Vukorhokeri bya Mfumo, Vumbiwa bya xikolo	Nhloko ya xikolo, komiti ya QLTC, SGB QLTC ya Xifundza	Mhaka yi ta kaneriwa na Nhloko ya xikolo na Vakhumbheki lava faneleke.QLTC yi ta katsa mhaka eka xiviko xa yona eka SGB na QLTC ya Xifundza Vaaki va nga pfuna hi ku kambisia
Vadyondzisi etitilasini hi nkarhi va karhi va karhi va dyondzisa	Switatamente swa Pholisi ya Rixaka Marijisitara ya nkarhi	Nhloko ya xikolol, komiti ya QLTC SGBna QLTC ya Xifundza	Kanelia mhaka na Nhloko ya xikolo na SMT naswona loko swi laveka mangala mhaka eka SGB na QLTC ya Xifundza
Nkayiveloxa tibuku to dyondza hi tonaxi/ tibuku ta ntrho	Mikhuva na mimpimo yo nyika timali	Nhloko ya xikolo, komiti ya QLTC SGB na QLTC ya Xifundza	Kanelia mhaka na nhloko ya xikolo swi landzeriwa hi xiviko eka SGB na le ka QLTC ya Xifundza
Vadyondzi va tirherile ehansi ka mpimo wa rixaka eka Minhlelo ya Rixaka ya lembe na lembe kumbe swikambelo swa NCS Giredi 12	Nawu wa Matholele ya Vadyondzisi Nawu wa Pholisi ya Rixaka ya Dyondzo	Nhloko ya xikolol, SMT, komiti ya QLTC SGBna QLTC ya Xifundza	QLTC yi ta kombela xiviko ku suka eka Nhloko ya xikolo na SMT hi mbuyelo wa ANA na ku kombela nhlamuselo ya leswaku hikokwalaho ka yini matirhelo ya ri ehansi ku ya hi leswi ya lavisiwaka swona na ku tiboha leswaku ku nga endliwa yini etitilasini na le xikolweni ku lulamisa mbuyelo. Xiviko xi fanele xi hundziseriwa eka SGB na QLTC ya Xifundza Tinhlengeletano ta vatswari na vaaki ti fanele ti rhambibihi nhloko ya xikolo laha xitirateji xo antswisa matirhelo ya vadyondzi xi hlamuseriwaka evanhwini
Vunene bya xiyimo xa le hansi exikarhi ka vadyondzisi	Nongonoko wa Mahanyelesamanene ya Vatirhi	Vatirhi, Nhloko ya xikolo, komiti ya QLTC, vaaki, SGBna QLTC ya Xifundza	Kanelia mhaka na vatirhi na Nhloko ya xikolo hi ku hambanaVutisisa swivangelonkulu swa vunene bya xiyimo xa le hansiKhirafuta swibumabumelo swa komiti ya QLTC ku anakanya- ku vikiwa eka SGB na QLTC ya Xifundza
Ku pfumaleka ka ku khensa na ku vona vadyondzisi va vunene	Tihakelo ta Rixaka ta Vudyondzisi, Siku ra Vadyondzisi ra Misava hinkwayo	Nhloko ya xikolo, komiti ya QLTC, SGB ya vaaki na QLTC ya Xifundza	Komiti ya QLTC ku kuma tindlela to khensa vunene na ku tinyiketela exikolweni na xiyenge xa vaaki Vutisisa leswi Nhloko ya xikolo yi swi endleke hi mayelana na NTA na ku vika eka SGB Xana xikolo xi endlile yini nkarhi lowu hundzeke ku tlaneli Siku ra Vadyondzisi ra Misava hinkwayo? Xana leswi swi nga antswisisiwa ku yini ku ri hava ku kavanyeta siku ra xikolo kumbe ku tirhispa mpimanyeto wa xikolo? Xana komiti ya QLTC yi ta katsisa ku yini vaaki?

Xiphiko	Rheferense ya Rimba ra Pholisirence	Tndlela ta milawu	QLTC
Ku ndlandlamuxa vatirhi va le ndzeni	Vuleteri, vulanguteri, tikhoso ta mitsalelano, minonganoko ya inthanete	Minhlangano ya swa vukhongeri, tiforamu ta vaaki, tinhlengeletano ta xikolo, mabindzu, Ntwanano wa NEDLAC	SGB, Vatswari, varhangeri va vaaki na swirho
Mafumele yo antswisiwa na ku landzelela milawu	Vuleteri, vulanguteri, ku thwina, tikhoso to khurosiponda, minonganoko ya inthanete	Minhlangano ya swa vukhongeri, vaaki, tiforamu, tinhlengeletano ta swikolo, mabindzu, NEDLAC Xifundza xa Ntwanano	SGB, Swifundza, Vatswari, Varhageri va vaaki na swirho
Vuhlanganisi lebyi antswisiweke na vatswari va vaaki	Nkunguhato wa xikolo lowu antswisiweke	Nhloko ya xikolo, SMT, Komiti ya QLTC, SGB na QLTC ya Xifundza	Kanelia mhaka na nhloko ya xikolo na SMT na swona loko swi laveka vika mhaka eka SGB. Tiyisisa leswaku Nhloko ya xikolo na SMT na SGB va dirowa nkunguhato wa lembe wa xikolo, lowu katsaka masiku ya nkoka yo fana na tikotara ta xikolo, tiholodeni ta mfumo, masiku ya ANA na NSC, swikambelo swa Giredi 12, na masiku ya tinhlengeletano na vatswari na vadyondzisi na swiendleko swa nkoka swa mitlangu na ndhavuko leswi katsaka xikolo hinkwaxo, Tinhlengeletano ta SGB ta vatswari ku kanelia hi mpimanyeto, na siku ro teka xitoko xa lembe xa xikolo na ku tlherisa tibuku to dyondza hi tona exikolweni hi vadyondzi.
Nhlayiso wa switirhisiwa swa xikolo ku katsa switirho swa mitlangu na swa ndhavuko	Pholisi yo hlayisa xikolo	Minhlangano ya swa vukhongeri, tiforamu ta vaaki, tinhlengeletano ta swikolo, mabindzu, ntwanano wa NEDLAC	Tumbuluxa swilaveko swo hlayisa xikolo na ku tumbuluxa pulani yo hlayisa ya nkarhi na nkarhi. Dirowa nxaxamelo wa mabindzu na vaphakeri va vukorhokeri etikweni, ngopfu-ngopfu lava nga na nhlangu na xikolo na vuxokoxoko bya vona bya vutihlanganisi na ku nyika nkunguhato wa wena wa swilaveko swa nhlayiso. Kombisa hi swikombiso. Ngenisa xiave eka minonganoko leyi tumbuluxeriweke ku hlayisa switirhisiwa. Tinyiketeli eka swakudya swa xikolo na minonganoko yo endla swirhapa, Lunghisa mafasitere na vulunghisi byin'wana lebyi nga nyawuliki. Gangisa swirho swa vaaki leswi nga vativinkulu eka swivandla swa vona xik. tipulambara, va nghenisi va gezi na vaaki ku pfuna xikolo hi nhlayiso wa nkarhi na nkarhi hi ku tinyiketela. Xana komiti ya QLTC yi nga katsisa ku yini vaaki?SGB, Vatswari, Varhangeri va vaaki na swirho.

Maendlelo yo Vika

Swiviko swi fanele swi yisiwa eka tinhengeletano ta QLTC na ku pfumeleriwa swi nga se rhumeriwa eka xiyenge lexi landzelaka.

Eka xiyimo xa komiti ya QLTC ya xikolo, xiviko xin'wana na xin'wana xi fanele xi yisiwa eka SGB. Kutani xi fanele xi rhumeriwa eka Xifundza

Komiti ya QLTC

Swiviko swi fanele swi katsa leswi landzelaka:

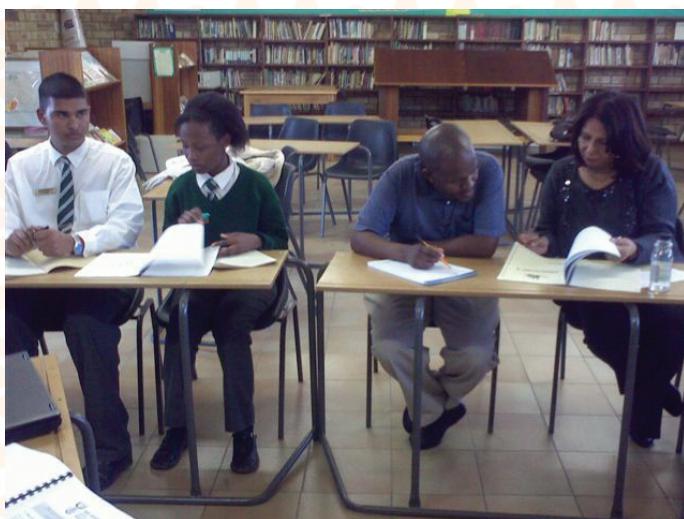
- Xiviko hi xin'wana na xin'wana xa swifundza lexi kombisaka leswi va swi endleke mayelana na swibumabumelo eka QLTC ya miganga.
- Xiviko hi xin'wana na xin'wana xa swifundza hi manghenelo na ku va kona hi nkarhi exikolweni.
- Xiviko hi xin'wana na xin'wana xa swifundza hi mayelana na ku landzelela milawu ya switshembhiso swa vona i.e vadyondzi (laha swi faneleke), vatsvari, swirho swa SGB, vadyondzisi, nhloko ya xikolo na swirho swa vaaki
- Xiviko hi malulamiselo wa hi na wahi ya vaaki:

Xikombiso xi katsa eka xiviko nongonoko laha vaaki va vitaniwaka enhlengeletanini laha vudyondzisi/switirateji swa kharikhulamu swi kongomisaka eka ku antswisa nkoka wa dyondzo no dyondzisa kumbe mbuyelo wu hlamuseriwa eka hinkwavo lava khumbhekaka naswona endzhaku matirhelo kumbe nkayivelo swi vikiwa na ku kambisisiwa.

Tinhengeletano ti tlhela ti vana nkoka hi ntlheriso wa mahungu eka goza rin'wana na rin'wana leri tekiweke, xikombiso, hambiloko ku vile na mafambiselo ya kahle kumbe ku ri hava eka mhaka yo karhi. Makanelwa ya fanele ya rhumeriwa swirho hinkwaswo swa komiti ya SGB na timinete ta nhlengeletano leyi hundzeke ku ringana vhiki ku nga se van a nhlengeletano leyi landzelaka, Komiti ya SGB yi fanele yi dirowa xedulu ya masiku ya tinhengeletano ta lembe. Xedulu leyi yi ta landzela ya Komiti ya Timali ta Xikolo na xedulu ya SGB ya tinhengeletano. tanihi loko komiti ya SGB ya QLTC yi fanele yi hlangana nhlengeletano leyi landzelaka ya SGB yi nga se fika leswaku yi ta lulamisa xiviko.

Laha hansi i xikombiso xa makanelwa laya dirowiweke leswaku nhlengeletano yi ta angarhela timhaka hinkwato na ku fikelela swiboho hi magoza laya faneleke ku tekiwa.

U komberiwa ku kuma makanelwa ya tinhengeletano ta komiti ya QLTCSGB ya xikolo na xikombiso xa leswaku xiviko xi nga tsarisiwa ku yini eka Tsalwa ro ngeteleta ra A, pheji ya 58, eka xibukwana lexi.

XANA HI FIKELERISA KU YINI SWIKONGOMELO SWA HINA

(4)KU BUMABUMELA NA KU LULAMISELA VAAKI

Ku hoxa xandla eka ku seketela Dyondzo ya Vanhu ya Nkoka

Ku Iulamisela eka xiyenge xa Rixaka na Xifundzankulu

"Matirhelo eka sisiteme ya xikolo ya le mbilwini yaku aka vutshila bya ku kula ka ikhonomina nhluvukiso na ku tiyisisa leswaku vaaki va kota ku fikelela nadzingano wa hina na nhluvukiso "Ntwanano 2, 2011:4.

Ntwanano

Holobye wa Dyondzo ya le Hansi Man. AngieMotshekga,MP, xikan'we na varhangeri va xiyimo xa le henhla va vatrhi, vaaki na minhlangano ya mabindzu va loncile Ntwanano wa NEDLAC eka dyondzo ya le hansi na vutirhisani na swikolo hi 02 Nhlangula 2011 eButterworth, Kapa Vuxa..

Ntwanano wu sayiniwile hi Mawuwani 2011 hi varhangeri va Vatirhi(Cosatu, Fedusa na Nactu); BUSA;Xifundza xa Vaaki; na Holobye wa Ndzwawulo ya Dyondzo ya le Hansi ematshan'weni ya Mfumo. Ntwanano wu kongomisa eka ku tsakisa maAfrika Dzonga ku seketela swikolo hinkwaswo (ku karhi ku tshikeleriwa swikolo leswi nga tirheki kahle) hi ku ringeta ku fikelela mbuyelo wa dyondzo ya nkoka.

Ndzwawulo ya Dyondzo ya le Hansina vatrhi va hlangana ku kota ku tiboha eka vutinyiketeri bya vona eka dyondzo ya nkoka na ku sayiniwa ka sweswi ka Ntwanano hi Dyondzo ya le Hansi. Lowu a ku ri nkarhi wa matimu wa dyondzo tanahi loko wu fungha masungulo ya nguva yintshwa hikwalaho ka ku vanghenisi va xandla hinkwavo va dyondzo, vakhumbheki na vatrhisani va vanhu va bohelelaka minhlangano ya vona leswaku va seketela vuchayeri byo fikelela vudyondzisi bya nkoka no dyondzo eAfrika Dzonga. Swilavekonkulu swa Ntwanano i ku tirha swin'we na swikolo leswi kombisiweke hi ku endlela leswaku swi nga, hikwalaho ka nseketelo wo kombisiwa , nga fikelela swiphiqo leswi va langutanele na swona .

Vasayini hinkwavo- vatrhi, mabindzu na swivumbeko swa vaaki leswi yimeriweke eka NEDLAC- va tshembhisa nseketelo wa vona eka Holobye Angie Motshekga wo tinyiketela eka ku antswisa nkoka wa dyondzo lowu nyikiwaka eswikolweni swa mfumo..

Ntwanano wu antswisa minonganoko ya Pfhumba ra Dyondzo ya nkoka no Dyondzisa – minkatsakanyo ya minsayino yo tala exikarhi ka vatsvari, vadyondzisi, vatrhi, vaaki na Tihuvo to Fambisa Swikolo na xikongomelo xo fikelela nkoka wa dyondza no dyondzisa eka hinkwerhu.

Loko a hlamusela vasayini eSol Plaatjie House ePitorhi hi wa Vumbirhi wa 20 Ndzati, Holobye Motshekga u kombisile ku tsakela ka yen ka gingiriko

"Lowu i nonganoko wo tsakisa swinene eka hina; goza lerikulu swinene na ntshembho lowukulu swinene,"kuvula Holobye "Hi ku tirha swin'we na vatrhi na tikomiti ta swikolo swa hina hi nga tirhana na swiphiqo leswi langutaneke na dyondzo eAfrika Dzonga" "

"Ndzi langutele ku vona leswi Ntwanano lowu wu vulaka swona na ku endla leswaku wu tirha. Tanihi xiyenge ha wu lava,"ku ngetela Holobye Motshekga

Holobye u yile emahlweni a vula leswaku loko Afrika Dzonga ri fikelerile ku humelela lokukulu eka tindhawu tin'wana ta sisiteme ya xikolo, nhlayo yikulukumba ya vadyondzi va hina va huma eka mbango lowu nga na vusweti swinene lowu nga na swiphiqo swa wona. A ku na ku kanakana leswaku sisiteme i ya ntiyiso swinene yi tlhela yi va kahle ku tlula 1994, naswona ku humelela ku antswisiwile, kambe nkoka na vuswikoti swa ha tisa swiphiqo swa nkoka..

"Hi vona ntlulo lowukulu swinene eka ku tshika ka vana lava nga exikarhi ka Tigiredi 10 na 12 . Mikarhi yin'wana leswi swi vangiwa hi vusweti, kambe swi tlhela swi va hikwalaho ka ku pfumaleka ka vuswikoti hi sisiteme leswi bohelelaka vana leswaku va tshika xikolo" kuvula Holobye.

Holobye Motshekga u tshikelerile leswaku tin'wana ta timhaka leti khumbhaka vadyondzi i timhaka leti tolrevelekeke naswona u nyikile mavonelo ya leswaku minonganoko ya QLTC yi fanele yi tirhisiwa tanahi xitirho eka vaaki ku titiyisa vona vinyi na ku nghenisa xiave hi xiyimo xa le henhla eka mavonelo yo vona leswaku vadyondzi va kula va va vakulukumba va kahle...

Ntwanano eka Dyondzo ya le Hansi wu endla leswaku vasayini hinkwavo va tinyiketela ku twanana ku tirha swin'we ku cinca mavonelo ya vadyondzisi, vadyondzi na vatsvari ku endlela ku aka nakambe swiphemu leswi a swi nga tirhi swa sisiteme ya dyondzo ya le hansi na ku tiyisisa dyondzo ya nkoka, ngopfu-ngopfu eka swikolo leswi tirhaka hi ndlela ya vusweti .

Pfhumba ro Amukela Xikolo

Vutinyiketerinkulu bya Ntwanano byi ta vona vakhumbheki va seketela Pfhumba ro Amukela Xikolo leri vangaka ku amukela/ku teka xikolo lexi tirhaka hi ndlela ya vusweti na ku simeka minghenelelo ya nhluvukiso wa xikolo hinkwaxo ku tlakusa mafambiselo lamanene, mpimo wa le henhla wo dyondzisa, matshinyelo na ku phakeriwa ko ringanelka ka switirhiswa leswi lavekaka.

Ntwanano wu anakanya leswaku nkongomiso wa le xikarhi ka swikolo swa 100 na 200 swi ta katsiwa eka Pfhumba ro Teka/Amukela Xikolo eka lembe ro sungula, hi nomboro leyi ku va yi tlakuka yi ya eka swikolo swa 500 hi lembe hi malembe yo landzelelana.

Milawu yo Amukela Xikolo

QLTC yi tumbuluxile Milawu ley i ku nyika xitirho lexi kotekaka xo simeka Ntwanano wa NEDLAC eka Dyondzo ya le Hansina Vutirhisani na swikolo. Milawu ley i ta nyika Vaamukeri lava nga na vuswikoti hi swiletelo swo nghenelelo hi ndlela ya kahle eka swikolo tanihi leswi swi andlariweke eka Vumbiwa na Tipholisi na Milawu ya Rixaka na ya Swifundzankulu ley i yelanaka na mafambiselo ya swikolo na vuhalayiseki bya swikolo (Nawu wa Swikolo swa Afrika Dzonga, wa 1996(Nawu wa No. 84 wa 1996) Swinawana swa Magoza ya Vuhalayiseki eSwikolweni swa Mfumo).

Swikongomelo swa Milawu swo amukela swikolo leswi tirhaka hi vusweti hi leswi landzelaka:

- Ku aka vuxaka lebyi halayisekeke exikarhi ka vanyikeri, xifundza, ndzawulo ya xifundzankulu, swikolo na vaaki;
- Ku sirhelela nkarhi wo dyondza na ku dyondzisa na ku nyanyula ndhavuko wa vunene;
- Ku katsa vaaki lava nga rhendzela eka minghenelelo leyi antswisaka swikolo swa vona ku endlela ku va antswisa hikwalaho ka ku tumbuluxa mitirho na ku hluvukisa vutshila; na
- Ku tisa ku antswa ka nkarhi wo leha ka nkoka wa dyondzo no dyondzisa

Vadyondzi na mudyondzisi wa vona eXikolweni xa le Hansi xa Tlhopane , Xifundzankulu xa N'walungu Vupeladyambu, va karhi va kuma minyikelo ya madesika na switulu ku suka eka vufambisi bya "Sun City Resort", Nyenyanckulu 2011.

Swikombiso swa tindlela leti Foramu ya Xifundza kumbe Sekheti swi nga lulamiselaka vaaki eka xifundza

Tindhawu ta mpakaniso	Migingiriko	Xikongomelo
Khutaza nhluvukiso wa vutshila na ku endla mali eka xiyenge xa xifundza eka vaaki	<p>Hlangana nkarhi na nkarhi na mabindzu ya muganga na Vatirhi va Mfumo wa Miganga wo Hlувukisa Vaaki mayelana na vaaki va ndhawu. Swilaveko na mikarhi yo tumbuluxa mitirho na ku hlувukisa vutshila.</p> <p>Khutaza swikolo ku tumbuluxa swirhapa swa swakudya hi ku tirhisana na vaaki va ndhawu</p> <p>Tumbuluxa mapfhumba yo bumabumela minonganoko yo nhluvukiso wa vutshila eka xiyenge xa muganga yo fana na Kha Ri Gude "Mass Literacy"</p> <p>Tirha na Mfumo wa Muganga eka mhaka ya tilayiburari ta vaaki na tisenthara ta vaaki</p> <p>Foramu ya Xifundza yi nga tlakusa nkwama wa swiendleko swa xikolo eka xiyenge xa xifundza</p> <p>Khutaza swikolo ku tumbuluxa tidatabeyisi ta vadyondzi va khale ku pfuna eka minonganoko ya swikolo</p> <p>Kondletela ku nyikiwa mali hi van'wamabindzu va le mugangeni hi tiphurojeke to antswisa xikolo – xikombiso- switirho swa mitlangu na swingolongondzwana, swichayachayani, tiphurojeke to sasekisa xikolo na tiphurojeke to pfuxeta hi vuntshwa</p>	<p>Ku pfuna ku nyika vutshila eka vaaki ku katsa literesi na nyumeresi na vutshila bya tikhomputara na nkoka wo dyondza vutomi hinkwabyo</p> <p>Kondletela mfikelela wa mahungu eka vaaki mayelana na vuleteri na nhluvukiso wa vutshila</p>
Lulamisela vadyondzi ku tinyiketela eka nkoka wo dyondza	<p>Foramu ya Xifundza ku vona vadyondzi lava tirhaka hi xiyimo xa le henhla</p> <p>Foramu ya Xifundza ku va yi rhurhela swiendleko swa akhademiki ku katsa ku hlaya, minjhekanjhekisano, mimphikizano yo peleta sw.sw</p> <p>Foramu ya Xifundza ku kondletela vuhalanganisi na ntirhisano exikarhi ka swikolo exifundzeni</p>	<p>Ku dyondzisa ndhavuko wa nkoka wa dyondzo na ku tinyiketela eka vunene bya xiakhademiki na ku khutaza vadyondzi hinkwavo ku teka vutihlamuleri bya mfikelelo wa vona wa akhademiki</p>

Lulamisela Vadyondzi na vadyondzisi eka xifundza hinkwaxo ku hoxa xandla eka vaaki	Tumbuluxa mimphikizano ya swikolo ya vadyondzi na vadyondzisi ku kombisa ku nghenelela eka miganga ya vonana ku tinyiketela ka vona eka mbango –xikombiso swirhapa swa swakudya, tiphuerojeke to pfuxeta, sw.sw	Swikolo swi tinyiketela eka ku tisa ku hambana
--	--	--

Swikombiso swa tindlela leti komiti ya xikolo ya QLTC SGB yi nga lulamiselaka vatsvari na vaaki ku seketela dyondzo ya nkoka no dyondzisa

Khiya ra vutswari kumbe ro katsa vaaki eka matirhelo ya xikolo i ku vulavula. Swikolo i swa vaaki na swona i swa nkoka eka hinkwavo lava nghenelelaka kumbe ku khumbheka hi micingiriko ya xikolo ku swi twa.

Xipano xa QLTC xi fanele xi anakanya ku sungula ku vulavurisana na tikereke ta miganga, titempele, miako ya mamozileme yo khongelela eka yona na minhlangano ya vaaki. Leswi swi ta pfuna xikolo ku twisia ku antswa vuyimelo bya vadyondzi va vona naswona hi nkarhi lowu fanaka, swi ta nyika minhlangamno ku titwa yi ri na vun'winyi na vutihlamuleri eka xikolo.

I swa nkoka leswaku komiti ya xikolo ya QLTC SGB yi kota ku kucetela swirho wa vaaki ku hoxa xandla eka dyondzo. Mahungu ya fanele ku va: Teka vun'winyi kutani u nghenelela eka xikolo xa wena xa le mugangeni. Swikolo i tisentara ta vaaki naswona un'wana na un'wana a nga nghenelela.

Leswi komitsongo ya xikolo ya QLTC yi nga lulamisisaka xiswona vaaki?

Hi swihi leswi lavekaka ku endlowiwa?	Xana hi swi endlisa ku yini?	Xana hi katsa mani?
Lulamisela vakhumbheki hinkwavo ku pfuna eka ku vona leswaku vadyondzi, vadyondzisi na vatirhi vo seketela va kona hi nkarhi na swona nkarhi na nkarhi va va ri exikolweni tanihi xiphemu xo fikelela leswi pfumalaka minkaneriso	Tirhisa datara ya xikolo yo hlwela ku fika na ku sungula tinhlengeletano ta vutihlanganisi na vatswari na vadyondzi lava khumbhekaka Tirhisa swiphiqo leswi kombisiweke swo hlwela na ku xwa ku tumbuluxa pulani yo nghenelela	Huvo yo Fambisa Xikolo Minhlangano ya vadyondzisi Vatswari Swivumbeko swa vadyondzisi Vadyondzisi Timodlilara leti nga emugangeni
Swibumabumelo swo hunguta micingiriko ya vugevenga, ku yiva na ku tshova exikolweni na ku sirhelela switirhisiwa	Tirha swin'we na Tiforamta Maphorisa ya Vaaki na Maphorisa ya Afrika Dzonga na ku hlangana mi endla pulani ya micingiriko Xana xikolo xa hlangana na xitichi xa maphorisa xa le mugangeni?	Mitlawa ya swa vukhongeri, vanyiki va nhlayiso eka vaaki, Foramu ya Maphorisa. Vatswari, na vadyondzi.
Lemukisa vaaki ku tiyisisa leswaku mudyondzi un'wana na un'wana u na mfikelelo naswona u ya exikolweni, swi hlayisekile na ku seketela vadyondzi lava nga eka nxungeto ku va yimisa ku tshika xikolo.	Sungula nonganoko wo Amukela mudyondzi . Xiyimo xa vavakona ku ta va: Hlohletela vadyondzi ku hetisa tidyondzo ta vona; Ku kanelna vadyondzi hi manghenelo ya vona na ntirho wa xikolo; Kambisia matirhelo ya vona; Pfuna hi tiphuromeke ta xikolo na ntirhokaya laha swi faneleke; Sungula vutirhisani ku nyika vukorhokeri bya vadyondzi ku va lulamisela mbango wa xikolo na ku hluvukisa mitirho	Vatswari Vadyondzisi lava humeke phenxeni na swichudeni leswi nga etiyunivhesiti kumbe FET na lava va thwaseleke tidyondzo. Swirho swa mfumo wa miganga Tirholo modlili ta vaaki ku suka eka tiphuromexini to hambana na mitirho yin'wana ya vutshila. Endla nhlangano wa tiyunivhesiti na tikholeji ta FET ku nyika xikolo xa wena mahungu hi mitirho na mitirho ya loko munhu a hetile xikolo. Kombela hofisi ya xifundza ku hlanganisa swikolo eXifundzeni na ku van a siku ra Ntirho.
Ku rhamba miganga hi xitalo na swirho swa vaaki ku pfuna hi rihanyu lerinene ra vana lava pfumalaka vatswari na mindyangu leyi rhangeriweke hi vana hi ku seketela nkondletelo wa rixaka.	Ku tumbuluxa databeyisi hi ku tihlanganisa na Vufambisi bya xikolo ya vana hinkwavo lava pfumalaka vatswari na mindyangu leyi rhangeriweke hi vana Ku tumbuluxa databeyisi ya vadyondzi lava nga na swiphiqo swa mahanyelo, Fambisa ku endzela ekaya eka mindyangu leyi rhangeriweke hi vana na vadyondzi lava nga na swiphiqo swa mahanyelo leswi nyanyaka ku hlela xiyimo na ku nghanelerisa na vatswari vahlayisi na vamakhelwani (xana a kuna xiphiqo xa vuundla laha?)	Vanyiki va nhlayiso va miganga na vaofisiri vo hluvukisa miganga, Minhlangano ya swa vukhongeri, varhangeri va xintu, vadyondzi lavakulu, Vakondleteri/Vatsundzuxi Madokodela Vaongori Vamakhelwani Tindzawulo tin'wana leti nga fanela ta mfumo
Ku tlakusa nkoka wa dyondzo ya nkoka na micingiriko yo dyondza	Ku kondletela na ku ndlandlamuxa nhlayo ya vadyondzi lava nga na ku tsakela eka na ku tirha kahle eka tidyondzo ta sayense, Matematiki na Ntivo-tinkota hi ku tumbuluxa titilabu ta "vutsakeri" to fana na titilabu ta matematiki. Ku vona na ku khensa matirhelo ya kahle ya vadyondzisi, vatswari na vadyondzi exikolweni.	Vativinkulu lava humeke phenxeni Swichudeni swa tikholeji na tiyunivhesiti Swirho swa minhlangano ya swa vukhongeri na swirho swa vaaki na vadyondzi lava nga eka wikolo swa le henhla

Hi swihi leswi lavekaka ku endliwa?	Xana hi swi endlisa ku yini?	Xana hi katsa mani?
Tumbuluxa ndhavuko wa mitlangu na micingiriko ya swa ndhavuko ku seketela dyondzo ya nkoka no dyondzisa	Tiyisisa leswaku kun a xikombakarhi xa micingiriko yo ngetelela ya kharikhulamu ku katsa tikhodi to hambanahambana ta mitlangu na micingiriko ya ndhavuko. Tittilabu ti nga katsa tittilabu ta chese, na tittilabu to cina sw.sw.	Vadyondzisi Swirho swa vaaki ku va va tinyiketela
Ku lulamisela nseketelo wa dyondzo na ku tinyiketela eka micingiriko ya xikolo	Ku sungula tinhlengeletano ta vuuhlanganisi na ku tumbuluxa swiyimo swa kahle leswi pfunaka na leswi hanyeke kahle swo dyondzisa no dyondza. Ku tlakusa nkwama wa xikimi xo phamela xa xikolo kumbe tilayiburari ta xikolo ku kondletela ku pfuxeta hi vuntshwa, ku tsundzuxa na ku seketela vadyondzi lava nga na swiphiqo swa mahanyelo. Ku tumbuluxa xirhana xa swakudya exikolweni Ku sungula phurojeke yo tinyiketela yo lunghisa, ku penda na ku basisa miako ya xikolo Switirhisiwa na ku hlayisa rivala ra mitlangu	Tiforamu ta vurimi ta miganga Mfumo wa miganga Swirho swa vaaki Swirho swa minhlangano ya swa vukhongeri Vatsundzuxi Van'wamabindzu va le mugangeni Varhangeri va xintu

Xana vatswari va nga endla yini ku pfunu ku fikelela dyondzo ya nkoka

- Vika ku xwa exikarhi ka vadyondzi na vadyondzisi
- Endla xiphemu xa wena ku tiyisisa vuuhlayiseki bya xikolo
- Tlakusa vuuhlayiseki bya xikolo, nhundzu ya xikolo na vuuhlayiseki bya vadyondzi na vadyondzisi. Loko u vona xin'wana xo ka xi nga tololvelekangiki exikolweni, xi viki eka valawuri lava faneleke.
- Vona leswaku nhundzu ya xikolo yi tlhelerisiwa exikolweni
- Tinyiketeli hi nkarhi wa wena u pfunu ku lunghisa madesika kumbe na switulu, kumbe u tinyiketela ku pfunu hi nhlayiso wa nkoka
- Tinyiketeli ku tumbuluxa kumbe ku hlayisa xirhana xa xikolo
- Tumbuluxa tindhawu to hlayela leti nga hlayiseka, sirheleleka, emugangeni- tumbuluxa ntirhokaya, tittilabu to hlaya no hlayela leswi languteriwaka
- Vika tisayini tihi na tihi to xanisa vana kumbe ku tsan'wa emugangeni kumbe mindyangu leyi rhangeriweke hi vana ku endlela ku va pfunu
- Tinyiketeli ku pfunu vadyondzisi hi ku yingisela vadyondzi loko va hlaya etlilasini
- Swirho swa vaaki swi nga va vukumeki bya mahungu bya kahle eka vadyondzi lava nga na nxaxamelo wa tinhlokomhaka, ku suka eka vativinkulu va le mugangeni va nga hlamusela tittiliasi kumbe va lulammisa ku endzela van'wamabindzu va le kaya mayelana na leswi vadyondzi va dyondzisiwaka swona

Xana xikolo xi nga seketerisa ku yini vaaki?

Swi tlhela swi va na nkoka leswaku xikolo xi vonaka xi karhi xi tlherisela vaaki loko nhloko ya xikolo, vadyondzisi na vadyondzi va voniwa va ri na ku navela ku sungula kumbe ku seketela micingiriko ya vaaki, swirho swa vaaki swi ta hlohleteleka swinene eka ku seketela na ku nghenelela eka ku seketela xikolo.

Komiti ya Xikolo ya QLTCGGB yi fanele yi anakanya swin'wana swa leswi landzelaka:

- Tumbuluxa phurojeke ya xirhana xa vaaki exikolweni ku pfunu ku nyika vutshila eka vaaki na ku tumbuluxa swakudya na mali eka vanhu lava nga tirheki laha vadyondzi na vona va nga ngenisaka xandla.

- Lulamisela vadyondzi lava nga eka vukhale byo ringanelu ku pfuna ku hlayisa swirho swa vaaki lavakulu-xikombiso sungula nongonoko wo amukela Kokwana wa xisati/kokwana wa xinuna lowu khutazaka vana lavatsongo ku tirhela munhu lonkulu hi ku basisa makaya ya vona nkarhi na nkarhi, va va xavela swilo swa vona na ku va hlayela.
- Lulamisela vadyondzi na vadyondzisi ku nghenisa xandla eka ku basisa miganga, ku byala mirhi sw.sw. leswaku vaaki va ta swi vona leswaku xikolo xi tinyiketerile ku tisa ku hambana
- Khutaza swirho swa vaaki ku dyondza ku hlaya no tsala hikwalaho ka nongonoko wa Kha Ri Gude Tihlanganisi na mukondleteri wa Kha Ri Gude endhawini ya wena leswaku a ta nyika muako wa xikolo tanahi ndhawu yo dyondzela
- Loko xikolo xa wena xi ri na switirho swa khomputara, lulamisela swirho swa vaaki vuleteri bya khomputara.
- Tumbuluxa databeyisi ya vana va khale va xikolo . Va khutazi ku tsakela xikolo hi, xikombiso, langutisia vadyondzi ha un'we un'we kumbe va pfuna vadyondzi lava nga swi kotiki.
- Tirha swin'we na layiburari ya vaaki. Khutaza vadyondzi lava nga fanela ku nyikela nkarhi wa vona va fambisa mitlawa yo hlaya kumbe yo dyondza elayiburari.
- Rhamba swirho swa vaaki eka swiendleko swa xikolo, ku katsa swiendleko swa mitlangu na mikombiso ya xikolo na vuyimbeleri.

Xana vatswari hi va nghenisisa ku yini eka dyondzo ya vana va vona

Tindlela to lulamisela vatswari ku seketela dyondzo ya nkoka no dyondzisa

Vatswari va hina vo tala a va titwi va tshamiseka eswikolweni swa vana va vona na swona mikarhi yo tala va endliya leswaku va titwa va nga amukelekangi hi tihloko ta swikolo na vadyondzisi. Vatswari mikarhi yo tala va titwa va nga tiyisiwi na ku ka va nga pfuniwi mayelana na madyondzelo ya vana va vona naswona hikwalaho ka sweswo va titwa va nga ri na xo xi vula kumbe ku ringeta ku nghenelela eka vutomi bya xikolo.

Ku nghenelela ka vatswari na vanyiki va nhlayo eka dyondzo ya vana va vona

Yin'we ya tindlela ta nkoka to tlakusa na ku tiyisa ndhavuko wa dyondzo no dyondzisa eka vaaki i ku byela vatswari na vanyiki va nhlayo leswaku vana xiyimo xa nkoka xo xi kombisa eka dyondzo ya vana va vona na van'wana.

Komiti ya xikolo ya QLTCGGB yi fanele yi tlakusa na ku tiyisa ku nghenisa xandla ka vatswari.

Ku lonciwa ka QLTC ya Xifundzankulu xa Limpopo, Mudyaxihi 2011

XANA HI FIKELERISA KU YINI SWIKONGOMELO SWA HINA

(5) SWIBUKWANA SWA VATSWARI

Ku hoxa swandla swa hina eka ku seketela dyondzo ya nkoka ya Vanhu

TIDYONDZO TA FET (TIGIREDI TA 10-12)

Nsindziso <ul style="list-style-type: none"> Ririm i rin'we ra ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi ta le kaya 	<ul style="list-style-type: none"> Ririm i rin'wera ximfumo ela xiyenge xa Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula 	<ul style="list-style-type: none"> Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Hebrew Ririm i ra le kaya ra Hindi Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Hindi Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Hindi Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Italian Ririm i ro Ngeteleta ra 11 Mahungu ya Kharikhulamu Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Latin Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Arabic Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra French Ririm i ra le Kaya ra German Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra German Ririm i ra le Kaya ra Gujarati Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Gujarati Ririm i ro ngeteleta ra Vumbirhi ra Gujarati 	<ul style="list-style-type: none"> Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Telegu Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ta Telegu Ririm i ra le Kaya ra Urdu Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Urdu Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Urdu Thekinoloji ya Sivhili Thekinoloji ya Gezi Thekinoloji ya Mekhenkali Vumaki Girafiki na Nkhaviso Ntivo misava Ntivo matimu Ntivo Vukhongeri Matirhiselo ya khomputara Thekinoloji Thekinoloji ya Mahungu Ntivo Sayense "Physical Sciences" Tidyondzo ta Vutirhisi Tidyondzo ta Hospitality Vupfumbaism
Tihlawulela <ul style="list-style-type: none"> Mintolovetiso ya Vufambsi bya Vurimi Sayense ya Vurimi Thekinoloji ya Vurimi Tidyondzo to cina Ku khavisa Vutshila bya mittangu Vuyimbeleri Vutshila byo voniva Tinkota Tidyondzo ta Mabindzu Tivo ikhonimi 	<ul style="list-style-type: none"> Ririm i rin'we ra ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi ta le kaya 	<ul style="list-style-type: none"> Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Arabic Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra French Ririm i ra le Kaya ra German Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra German Ririm i ra le Kaya ra Gujarati Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Gujarati Ririm i ro ngeteleta ra Vumbirhi ra Gujarati 	<ul style="list-style-type: none"> Sungula ra Telegu Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ta Telegu Ririm i ra le Kaya ra Urdu Ririm i ro Ngeteleta ro Sungula ra Urdu Ririm i ro Ngeteleta ra Vumbirhi ra Urdu Thekinoloji ya Sivhili Thekinoloji ya Gezi Thekinoloji ya Mekhenkali Vumaki Girafiki na Nkhaviso Ntivo misava Ntivo matimu Ntivo Vukhongeri Matirhiselo ya khomputara Thekinoloji Thekinoloji ya Mahungu Ntivo Sayense "Physical Sciences" Tidyondzo ta Vutirhisi Tidyondzo ta Hospitality Vupfumbaism

Switsundzuxo swa vatswari

Ku twisjisa kharikhulamu

Hlava leswi

Xana xivimo xa mina taniji mutswari hi xiji?

- Vatswai va khutazwi ku kanelia tindlela to hambarahambana na vana va vona ku tiyisisa leswaku nhlawulo wa tidyondzo lowu faneleke wa endiwa. Vatswai va nga pfuna vana va vona ku hlengoleta mahungu hi mitirho yo hambana hambana na tidyondzo leti faneleke na mapaselo laya nga ta laveka ya NSC giredi 12. Lexi i xiboho xa nkoka lexi nga ta vanankucetelo evuton wni bya n'wana, ngopfu-ngopfu nhlawulo wa vona wa mitirho.

Vatswai va nga pfuna vana va vona ku endla nhlawulo wa tidyondzo ku ya hi leswaku n'wana u tsakela yini kumbe muxaka wa ntirho lowu nwana a nga taw u anakanya. Tinxaka ta mitirho hinkwato ti lava vuleteri byo karni. Tikholeji ta dyondzo yo yisa emahlweni na vuleteri na tiyunihesti swi lava vadyondzi ku van a nhlangano wo karni wa tidyondzoku endlela ku dyondza ku ya emahlweni..

It is particularly important that learners find out if they need mathematics literacy to study further.

Parents could approach the School Governing Body to request the school to collect information on further study options and careers from the District, Province or FET Colleges and/or universities.

Xana kharikhulamu i yini

Kharikhulamu yi veka leswi vadyondzisi va faneleke ku swi dyondzisa na leswi vadyondzi va faneleke ku swi dyondza, na ku teka xiboho xa leswaku ku faneleku hleriwa yini. Hi marito man'wana, kharikhulamu yi veka vutivi/vundzeni bya dyondzo hi ku kongomisa na leswaku i nhelo wa njhani kumbe xikambelo leswi faneleke ku timisiwa ku pima loko vadyondzi va twisisa vundzeni naswona va nga kota ku endia mintolovetiso ya vundzeni hikwalaho ka mgingiriko yo hamaana hambana. Yi thela yi fungha muxaka wa vutshila na mikuva leyi vadyondzi va faneleke ku yi hluvukisa.

Tiko rin'wana na rin'wana emisaveni ri na kharikhulamu ya rixaka leyi ringetaka ku ku andlala eka un'wana na un'wana loyi a nghenelelaka eka dyondzo leswaku i vutivi bya muxaka muni vutshila na mikuva leswi vana va faneleke ku vana swona loko va hetile xikolo xa vona. Kharikhulamu ya rixakaya tiko rin'wana na rin'wana yi vumbiwa hi swilaveko na ntshembho wa vanhu valavo .

Xana Xitatimemente xa Kharikhulamu ya Rixaka ya Afrika Dzonga hi xihi?

Xitatimemente xa Rixaka xa Kharikhulamu (NCS) i nongonoko wa ximfumo lowu nga anama lowu faneleke wu landzeleliwa hi giredi yin'wana na yin'wana ku suka eka Giredi R ku ya eka Giredi 12. NSC yi kombisa nhayo ya tidyondzo leti nyikiwaka eka giredi yin'wana na yin'wana, vundzeni na vutshila lebyi faneleke ku dyondzisiwa na ku dyondzwa na leswaku leswi swi fanele swi hleriwa njhani. NSC yi thela yi andlala swilaveko swo tlakusa eka dyondzo yin'wana na yin'wana, eka giredi yin'wana na yin'wana.

Xitatimemente xa Pholisi xa Mahlelelo ya Kharikhulamu ,(CAPS),i xivumbo xa NSC. Matsalwa lawa ya tivisiwile hi Holobye wa Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi ku endela ku letela ku dyondzisa no dyondza etiliasini yin'wana na yin'wana eka xikolo xin'wana na xin'wana xa mfumo eAfrika Dzonga.

CAPS yi andlala leswi dyondzisiwaka na leswi dyondziziwaka eka dyondzo yin'wana na yin'wana, eka giredi yin'wana na yin'wana ku suka eka Giredi R-12.Matsalwa ya CAPS ya dyondzo yin'wana na yin'wana ya thela ya letela vadyondzishi leswaku dyondzo yo karhi yi hlerisiwa ku yini eka swiyimo swo hambana swa kotare na

Xana vatswari va nga ma fikelerisa ku yini matsalwa ya CAPS?

Ku kota ku twisia leswi vana va n'wina va dyondzisiwaka swona na leswi va faneleke ku swi dyondza eka Giredi yin'wana na yin'wana, mi nga kuma matsalwa ya CAPS eka webusayiti ya Ndawulo ya Dyondzo ya le Hansi ya www.education.gov.za

Kumbe mi nga kombela nhloko ya xikolo kumbe vadyondzisi va tidyondzo ku mi hamusela CAPS yin'wana na yin'wana na vatswari van'wana lava swi tsakelaka.

Xana ku cinca ka kharikhulamu swi ta tivisiwa rini?

Hi2012,CAPS yi ta tivisiwa eka Xiyimo xa Masungulo (Tigiredi R-3)na Giredi 10. CAPS yi ta tivisiwa eka Xiyimo xa le Xikarhi (Tigiredi 4-6) na Giredi 11 hi 2013 na le ka Xiyimo xa le Henhla (tigredi 7-9) na xiyimo xa FET (giredi 12) hi 2014.

Xana n'wana wa mina u ta va a endla tidyondzo tih i tanahi xiphemu xa NSC?

• Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi ta Xikaya

• Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi to sungula to Ngetelela

• Matematiki

• Vutshila bya Vutomi

Lemuka: Ririm iro Sungula ro Ngetelela ri ta tivisiwa ku sukela eka Giredi ya 1 hi 2012 ku tiyisisa vutshila bya vadyondzi bya ririm i ra Xinghezi.

XIYIMO XA LE XIKARHI , TIGIREDI TA 4 – 6 (ku sukela 2013) 2013

Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi ta Xikaya

• Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi to sungula to Ngetelela

• Matematiki

• "Natural Sciences" na Thekinologi

• Ntivo Mahanyelo

• Vutshila bya Vutomi

Lemuka: Ku sukela 2013, vadyondzi va ta endla tidyondzo ta tsevu ku nga ri nhungu vutshila bya matematikis.

XIYIMO XA LE HENHLA (TIGIREDI TA 7 – 9) ku sukela 2014

• Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi ta Xikaya

• Tindzimi ta Ximfumo eka Xiyenge xa Tindzimi to Ngetelela to Sungula

• Matematiki

• "Natural Sciences"

• Thekinologi

• "Social Sciences"

• Life Orientation

• Arts

Hilaha vatswari va nga pfuna vana va vona ku lulamisela ANA lembé leri taká?

Nchumu wa nkoka i ku tsundzuka leswaku ANA a hi yo tlakusiwa kumbe ku hundzela eka. Giredi leyi landzelaka hikwalaho swikambelwana a swi endlawi emakumu ka lembé. ANA yi endleriwe ku pfuna mudyondzisi wa n'wana wa wena ku pima ndzima ya vadyondzi no kuma tindlela to antsوا to va pfuna ku antsaisa.

I swa nkoka leswaku vatswari va nghenelela eka dyondzo ya vana va vona.

Hi leti tindlela tin'wana to va pfuna ku va emahlweni exikolweni.

- U fanele ku khutaza n'wana wa wena, ku nga ri na mhaka hi mbuyelo. Loko vadyondzi va ri na swiphiqo, ANA yi ta pfuna vadyondzisi va vona ku kumisia leswaku hi thihi tindlela to antsوا ku va pfuna
- Hilaya na n'wana wa wena hilaha swi kotekaka ha kona kuva kombisa leswaku ku hilaya swi nga nyanyula.
- Byela n'wana wa wena switori swa ndyangu na kuva khutaza ku bula hi switori hi siku ra vona.
- Tirhisu buku ya ntirho ya vana va wena ku va va tilulamisela ku hilayela, ku susa na swivumbeko.
- Vulavula na n'wana wa wena hi leswi humeleleka hi siku. Va khutazi ku vulavula hi leswi va swi tsakelaka, vanghana va vona, tibuku leti va ti tsakelaka na minongonoko ya TV.
- Ngenelela eka ntirho wa le kaya wa xikolo wa vana va wena. Leswi swi ta va pfuna ku twisisa leswi va swi endlaka exikolweni no va khutaza.
- Kombela n'wana wa wena kuva a ku komba tibuku ta yena ta dyondzo yo hilaya na tinhlayo nkarchi na nkaehi. Swikolo swi fanele ku pfumelela vana ku muka na tibuku ta ntirho leti ekaya. U nga vutisa n'wana wa wena hi ntirho wo karhi lowu a wu endleke ebukwini kumbe ku hlamusela switori kumbe swifaiso etibukwini ta ntirho.

XILETELO XA VATSWARI

Vuhleri bya Rixaka bya Lembe

(Annual National Assessment) (ANA)

Hilaya leswi

Call Centre: 0800 202 933

Webusayiti: www.education.gov.za

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Ku suka hi 2011, hi Nyenyenyana lembe rin'wana

na rin'wana, Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi yi ta endla swikambelwana eka ku dyonda ku hlaya na tinhlayo eka vadyondzi hinkwavo va Tigredi ta 1 ku fika eka 6 na 9. Swikambelwana leswi svi tiviwa tanhi Vuhleri bya Rixaka bya Lembe kumbe ANA byita kambela vuswikoti bya vadyondzi kuya hi giredi ya lembeleri nga hundza.

Hi Nyenyenyana 2011, vadyondzi hinkwavo lava a va ri eka Tigredi ta 1 ku fika eka 6 eka swikolo swa mfumo hi 2010 va tsale Vuhleri bya Rixaka bya Lembe (ANA) rosungula eka matimu ya Afrika Dzonga. Kwalomu ka 6 wa mamilioni ya vadyondzi etikweni hinkwaro va tsarile swikambelwana leswi.

Xikombiso – Loko n'wana wa wena a ri eka Giredi 3 hi 2011, u fanele kuva a tsarile ANA ku kambela loko va ri na vuswikoti eka Giredi 2 hi 2010 sweswo-sweswo.

Hikwalaho ka yini Ndzawulo yi endla swikambelwana leswi?

Holobye wa Dyondzo ya le Hansi, Manana Angie Motshekga, MP na Mfumo va tyimiserile ku antswisa tilevhele ta vuswikoti byo dyondza ku hlaya na tinhlayo eka vadyondzi va hina. Holobye u veke swikongomelo eka ku antswisa hi 2014.

Xana ANA yi ta tirhiseriwa yini?

ANA a yi nge tirhisiwi ku hundzela kumbe ku tlakuseriwa eka giredi yin'wana. Kambe i xitirhisiwa xa vadyondzisi ku kumisia loko n'wana ha un'we a ri na vuswikoti byo dyondza ku hlaya na tinhlayo eka Giredi yo karhi na loko a lava ku pfuniwa kun'wana kumbe a nga ku lavi.

Vadyondzisi va ta tirhisa mimbuyelo ya ANA ku kunguhata tidyondzo ta vona na ku va kombisa tindhawu leti vadyondzi vo karhi kumbe tiliasi hinkwayo yi nga ta lava ku pfuniwa ko engetela.

Nakambe, ANA yi ta pfuna Ndzawulo ku kumisia leswaku i swikolo swihi swi lavaka ku pfuniwa loko mimbuyelo ya swona ya ANA yi ri ehansi exikolweni hinkwaxo kumbe eka tiliasi yo karhi. Ndzawulo yi ta swi kota ku endla leswi hikwava mimbuyelo hinkwayo ya ANA ya tiko hinkwaro yi ta rhumeriwa eka Ndzawulo.

I mani a endlaka xikambelo xa ANA?

Phepha ra swivutiso ra ANA rin'wana na rin'wana ri endlawa hi Ndzawulo ya Dyondzo ya le Hansi ePitoru ku vona leswaku vana hinkwavo eka Giredi yin'wana na yin'wana etikweni hinkwaro va na xikambelo xo fana.

Xana ANA yi makiwa njani?

ANA yi valangiwa no makiwa hi vadyondzisi, naswona ku makiwa swi tlhela swi kamberiwa hi Swifundzantsongo. Eka mfumo wa I exikarhi, DBE yi tatthela yi kambela maphepha ya tinhlamulo ya vadyondzi (leyi pimiweke eka Tigredi 3 na 6) ku kambela loko ku makiwa swi endlawile hi ku fana eka swifundzantsongo na swifundzankulu.

Xana vatsvari va ta tivisiwa hi mimbuyelo ya swikambelwana leswi?

Vatsvari va fanele kuva va nyikiwile mimbyelo ya ANA ya vana va vona ya 2011 ANA. Vatsvari va ta nyikiwa mimbuyelo ya vana va vona lembre na lembre hi xikolo. Loko u nga si amukela mimbuyelo ya ANA ya n'wana wa wena, u komberiwa ku tlhanganisa na mudyondzisi kumbe nhloko ya xikolo hi xihatla. Nakambe loko u ri na swivutiso swin'wana hi mimbuyelo ya ANA ya n'wana wa wena, endla nkarihi wo ya kanea matirhelo ya n'wana wa wena na nhloko ya xikolo kumbe mudyondzisi la khumbhekaka. Va fanala kuva va ku byela hilaha va nga ta pfuna n'wana wa wena ku antswisa mimbyelo ya yena.

Hikwalaho ka yini ANA yi humelela eku sunguleni na le makumu ka lembé?

I swa nkoka ku twisia leswaku ANA a hi yo pasisa kumbe ku tsandzekisa eka giredi. Leswi a hi swikambelwana swo hela ka lembre kumbe swikambelo. Kambe swi kona ku pfuna mudyondzi wuntshwa wa n'wana wa wena ku kumisia hilaha n'wana wa wena a nga tirhaka ha kona eka swivutiso swo karhi na loko a ri kumile vuswikoti lebyi lavekaka ku tirha kahle eka giredi.

A wu fanelangi ku vilela loko n'wana wa wena a rivarile swiyo leswi a swi dyondzeke lembé leri nga hundza. ANA yi leku kambele ni n'wana wa wena loko a nga swi kotaka ku endla mintirho yo karhi.

Nakambe xiphemu xo sungula xa tibuku ta ntirho ta dyondzo yo hlaya na tinhlayo leti nyikiwaka lembre na lembre xi sungula hi xiyenge lexi pfuxetaka leswi n'wana wa wena a swi endleke lembé leri hundzeke.

Vuxokoxoko hi xitalo, tihlanganisi na hofisi ya le kusuhi ya
ndzawulo ya dyondzo kumbe u bela riqinghoe eka riqingho ra
mahala ra Ndzwawulo ya Dyondzo ya le Hansi

0800 20 29 33

Switsunduxo swa vatswari

Rhijisitara n'wana wa wena eka Giredi R

Hlaya leswi

Xana u rhijisitarile n'wana wa wena eka Giredi R?

Giredi R i ya nkoka ku pfuna vana ku vumba vuswikoti bya mani na mani ku humelela eka ku dyondza ka nkarhi lowu taka.

I malembe wahi n'wana wa mina a faneleke kuva eka Giredi R?

Vana va fanele kuva na 5 wa malembe hi vukhale hi 30th Khotavuxika ku ringanelu ku tsarisela Giredi R na 6 wa malembe hi vukhale hi 30th Khotavuxika ku tsarisela Giredi 1.

Hi rihi ndzi faneleke ku tsarisela n'wana wa mina eka Giredi R?

Siku ro pfala ra ku rhijisitara eka swikolo swa phurayimari swa mfumo i 30th Ndzañi lembé rin'wana na rin'wana.

Hi kwihi laha ndzi nga tsarisela n'wana wa mina eka Giredi R?

Xikolo xa I ekusuhi na laha u tshamaka kona.

I matsalwa wahi lawa ndzi faneleke ku ya teka ku ya tsarisela n'wana wa mina?

- Xitifikheti xo Velekiwa.
- Khadi ra le xibedlhele ra rihanyo.
- Vumbhoni bya vutshamo.
- Khadi ya rhipoto ya xikolo (loko yi ri kona).
- Maphepha yo wundla (loko ya ri kona).

Ku lulamelia xikolo

Switsundzuxo eka vatswri ku lulamisela vana va vona exikolweni:

Khutaza n'wana wa wena ku:

- tiambarisa, ku katsa no va ambala tintanghu.
- Pfula no pfala mabokisi ya swakudy'a swa nhlikanhi.
- Ya exihambukelweni hi voxé.
- Hamba mavoko ya vona endzhaku ko tihisa xihambukelo na loko va nga si dya.
- Tianga na vana van'wana.
- Landzeleta swo karhi xik. ku etlela hi nkaehi wo karhi, ku dya swakudy'a hi minkarhi yo karhi.
- Endla swiboho xik. leswi a nga ambalaka, leswi a nga swi endlaka, Titoloveia leswi va rhendzeleke – endzelia xikolo no kombisa n'wana wa wena jarata ra xikolo.

Tilulamisela hi ku tianga

- Khutaza n'wana wa wena ku vula swiraho swo hambana swa miri wa yena – xikombiso: Nhloko, nengé, voko, nhamu na swin'wana.
- Pfuna n'wana wa wena ku titoloveta vito ra yena, vito ra wena na kherefu laha u tshamaka kona.
- Pfumelela n'wana wa wena kuva a ku pfuna hi mintirho ya laha kaya – xikombiso ku swéka kumbe ku hlantswa – no endla leswaku va hamusela leswi rhangaka na leswi landzelaka.
- Khutaza n'wana wa wena ku hambanisa mihlovo eka swilo endzeni na le handle.
- Kombela n'wana wa wena ku ntlawahata swilo swa muhlovo wo fana (xikombiso swimilia, swiliua, na swin'wana).
- Khutaza n'wana wa wena ku tiva ku hambana ka swivumbeko ekaya – swirhendzevulata, swikwere, tinhla-nharhu.
- Endla n'wana wa wena a fananisa swilo swo hambana hi tisayizi no hamusela leswaku hi swilhi leswkulu kumbe leswitsongo.
- Endla n'wana wa wena a fananisa swilo swo timomboro to hambana no hamusela leswaku hi swilhi swo tala na leswitsongo.
- Hi ku tirhisa tikhontherni ta tisayizi to hambana khutaza vana ku pima leswaku hi yini leyikulu kumbe leyitsongo hi ku tirhisa mati kumbe sava.
- Yimbéléla tinsimi kumbe ngulumelo xikan'we no va khutaza ku phokotela mavoko hi nkarhi wa ngulumelo.
- Byela n'wana wa wena switora no endla leswaku va nghenela hi ku vutisa swivutiso swo fana na "Xana u ehleketa leswaku ku landzelia yini?"
- Khutaza n'wana wa wena ku tirhisa tikhirayoni kumbe tipensele na ku dirohwa swivumbeko kumbe ku swi khalara.

- Loko miri karhi mi famba, kombela n'wana wa wena ku langutisa mimfungho leyi sungulaka hi letere ro karhi. Endzhaku ka tindhawu ta nthantu to landzana, cinca letere.
- Loko mi ri ehandle, kombela n'wana wa wena ku kuma no ntlawahata swin'we swilo swa muhlovo wo fana kumbe xivumbeko kumbe sayizi.
- Nghenelerisa n'wana wa wena eku endleni ka nxaxamelo wa leswi xaviwaka naswona loko u ya eku xaveni, endla leswaku va fungha swilo loko va ri karhi va swi veka eka basikit.

Vulavula na n'wana wa wena hi swilo swa siku. Va khutazi ku vulavula hi leswi va swi tsakelaka, vanghana, tibuku leti va titsakelaka na minongonoko ya TV.

- Tlangani "ndzi nhlorhi". Vula "ndzi nhlorhi hi xithihlwana xa mina eka xin'wana lexi sungulaka hi "t", xikombiso, "t" yimela "thlo" na ku n'wi kombelia ku ringeta ku vnumba nhchumu. Endla leswi eka mimpfumawulo yo hambana.
- Khutaza n'wana wa wena ku joyina layiburari kutani u famba na vona. I gingiriko wa mahala lowu ndyangu hinkwawo wu nga wu endlaka.

Eka nkarkhi wa sweswi n'wana wa wena u fanele ku kota ku:

- Tsala swiivulwa swo olova.
- Yingisela swileriso kutani u hlamula.
- Hlanganisa kumbe u susa tinomboro ta dijiti yin'we ku fana na 5 na 8 na tinomboro ta tidjiti timbirhi ku fana na 11 na 24.
- Hlayela hi ku andzisa hi 2, 5 na 10 (kutani 2 hi andzisa hi 3 i 6 kumbe 5 hi andzisa hi 4 i 20).
- Tiva tiphatene (xikombiso mihlovo, swivumbeko kumbe switirhisiwa).
- Hlayela ehenhla u ri wexe.
- Hlaya leswi a switsaleke.

LOKO U RHENDEZELKA

NXAXAMELO WO KAMBEWA WA XIYENGE XA MASUNGULU

Hilaha u nga pfunaka n'wana wa wena ku antswisa vuswikoti bya yena bya tinhlayo?

Buku ya ntirho ya n'wana wa wena ya tinhlayo yi ta pfuna swinene ku vona leswi va swi dyondzaka. Endla leswaku va ku kombi leswi va swi endleke etilasini masiku hinkwawo.

- Tirhisa buku ya ntirho ya n'wana wa wena ku endela leswaku va titoloveta ku hayela, ku susa na swivumbeko.
- Lulamisa tafula u hayela mikvana, tiforoko na tipuleti.
- Pfuna hi ku sweka – Tirhisa tilkrapu ku pima fulawuri kumbe mati kumbe ku hayela nhayo ya matsavu.
- Endla n'wana wa wena a ku pfuna ku hantswa. Paka swilo sva muhlovo wo fana ndhawu yin'we no paka swilo hi swimbirhi swi ta va pfuna hi vuswikoti byo hilawula na ku hayela.
- Tirhisa tintlhongwe, swinhongana kumbe swipfalo swa mabodihle ku hilanganisa, ku susa kumbe ku endla swivumbeko.
- Vulavulan i nkarhi. Ringeta kova va hayela masiku na mavhiki. Xik, hi Musumbunu kuta etleriu ka mune ku fika eka Ravunthau.
- Endzhaku ko hlamba, hayela tintitho na swikunwana loko u ri karhi u hlamba no tisula exikarhi ka vona.
- Dirohwa mathonsi eka pheji kutani u kombela n'wana wa wena ku yajoyina, vumba swivumbeko swo fana na tinhla-nharnu, swirkwere na swirhendzevutana.
- Khutaza n'wana wa wena ku hayela minchumu leyikulu kumbe leyitsongo kumbe yo tala kumbe yitsongo ya le kaya.
- Endla phakiti ra makhamdi ieri niga na tinomboro kumbe mathonsi eka rona leswaku va ta titoloveta ku hilanganisa no susa.
- Eka supamakete, khutaza n'wana wa wena ku hayela nhayo ya swilo eka basikit ya wena yo xava.
- Loko u xava, pfumelela n'wana wa wena ku hilawula swilo hi ku faranisa minxavo kumbe tisayizi hi ntiko xik, phakiti leritsongo/ro vevuka ra fulawuri.
- Loko u famba-famba khutaza n'wana wa wena ku pima mpfhuwa hi ku hayela nhayo ya magoza lawa va ya telaka.
- Loko u tirhisa xifambo xa mani na mani, nghenelerisa n'wana wa wena eku hayeleni malu ya rendzo. Swi ta pfuna vuswikoti byo hilawula.
- Tiangani mintlangu yo kombisa tinomboro na n'wana wa wena. Loko u ri ekku fambeni kutani va vona nomboro ya nthantu, wo sungula ku huwelela wa wina.
- Tiangani mintlangu yo tluatlula leyi nga ta endla n'wana wa wena a hayela.

LOKO U RHENDZELEKA

EKAYA

Hilaha u nga pfunaka n'wana wa wena ku antswisa vuswikoti bya yena bya ntivo ku hilaya?

Buku ya ntivo ku hilaya wa ntirho wa n'wana wa wena swi ta pfuna swinene kuva yi ku pfuna ku vona leswaku va swi dyondzaka. Endla leswaku va ku kombisa leswi va swi endleke etilasini siku na siku no vulavula hi svitiori leswi va swi hilayeke eka buku ya ntirho.

- Hilaya na n'wana wa wena hilaha swi kotekaza ha konakuva kombi leswaku ku hilaya swi nga nyanyukaka.
- Burisanani hi svitiori swa ndyangu swa n'wana wa wena na ku va khutaza ku burisana hi svitiori hi siku ra vona.
- Kombela vakokwana kumbe swirho leswikulu swa mugangga ku byela vanu svitiori na ku va vutisa swivutiso swo fana na "U ehleketa leswaku ku humelele yini eka vona?"
- Lebula hinkwaswo ekaya ra wena ku fana na switulu, matafula na swin'wana na ku khutaza n'wana wa wena ku hilaya tlebulu swi twala.
- Swi vuli kahle. Vula marito eka swiphemu ku endela leswaku n'wana wa wena a nga twisisaka hilaha va vekaka xikan'we ku fana na "D...yambu" kumbe "fas!..tere".
- Titoloveti mpfumawulo wa irimi. Dyordizisa vana va wena mimpfumawulo, swithokovetselo swo koma na tinsimu na ku tirhisa minchumu ya le ndyangwini ku fana na mathini/mapoto ku endla mimpfumawulo.
- U tirhisa xinepe kumbe xifaniso, endla kuri n'wana wa wena a ku byela leka xifaniso no endla xitor.
- Tekela enhlokweni nkarhi wa hilaya wa ndyangu hi ku veka ethelo 15 wa timineti siku rin'wana na rin'wana laha ndyangu wu hilayaka swin'we.
- Hlengelata swiphephana ku suka eka tsupamakete kumbe swinavetsio swa phephahungu no endla leswaku n'wana wa wena a tsema no veka minchumu hinkwayo leyi nga ya le xitumbeni, kamareni ro etiela na kun'wana.
- Tirhisa phephahungu kumbe timagazini, pfuna n'wana wa wena ku endla buku ya xitor no ku byela xitor.
- Yisa n'wana wa wena eka layiburari ya muganga naswona hi vumbiri mi joyina layiburan ku kuma tibuku. Endlan leswi nkarhi na nkarhi. Kumisia loko ku ri na nkarhi wa xitor xa vana elayiburari kutani u yisa n'wana wa wena.

- Loko miri karhi mi famba, kombela n'wana wa wena ku langutisa mimfungho leyi sungulaka hi letere ro karhi. Endzhaku ka tindhawu ta nthananu to landzana, cinca letere.
- Loko mi ri ehandle, kombela n'wana wa wena ku kuma no ntlawahata swin'we swilo swa muhlovo wo fana kumbe xivumbeko kumbe sayizi.
- Nghenerelerisa n'wana wa wena eku endleni ka nxaxamelo wa leswi xaviwaka naswona loko u ya eku xaveni, endla leswaku va fungha swilo loko va ri karhi va swi veka eka basikit.

• Vulavula na n'wana wa wena hi swilo swa siku. Va khutazi ku vulavula hi leswi va swi tsakelaka, vanghana, tibuku leti va titsakelaka na minongonoko ya TV.

• Tlangani "ndzi nhlorhi". Vula "ndzi nhlorhi hi xithlwana xa mina eka xin'wana lexi sungulaka hi 't', xikombiso, 't' yimela "tihlo" na ku n'wi kombela ku ringeta ku vhumba nchumu. Endla leswi eka mimpfumawulo yo hambana.

• Khutaza n'wana wa wena ku joyina layiburari kutani u famba na vona. I ginginko wa mahala lowu ndyangu hinkwawo wu nga wu endlaka.

LOKO U RHENDELEKA

Switsundzuko eka vatswari

Loko n'wana wa wena a ri eka

Tigiredi ta R kuya eka 3

Hlaya leswi

Eka nkharhi wa sweswi n'wana wa wena u fanele ku kota ku:

- Tsala swiivulwa swo olova.
- Yingisela swileriso kutani u hlamlua.
- Hlanganisa kumbe u susa tinomboro ta dijiti yin we ku fana na 5 na 8 na tinomboro ta tidijit timbirhi ku fana na 11 na 24.
- Hlayela hi ku andzisa hi 2, 5 na 10 (kutani 2 hi andzisa hi 3 i 6 kumbe 5 hi andzisa hi 4 i 20).
- Tiva tiphathe (xikombiso mihiovo, swivumbeko kumbe switlhisiwa).
- Hlayela ehenhla u ri wexe.
- Hlaya leswi a swi itsaleke.

Hilaha u nga pfunaaka n'wana wa wena ku antswisa vuswikoti bya yena bya tinhlayo?

Buku ya ntirho ya n'wana wa wena ya tinhlayo yi ta pfuna swinene ku vona leswi va swi dyondzaka. Endla leswaku va ku kombi leswi va swi endleke etiliasini masiku hinkwawo.

- Tirhisa buku ya ntirho ya n'wana wa wena ku endlela leswaku va titoloveta ku hilayela, ku susa na swivumbeko.

Lulamisa tafula u hilayela mikwana, tiforoko na tipuleti.

- Pfuna hi ku sweka – Tirhisa tikhapu ku pima fulawuri kumbe mati kumbe ku hilayela nhlayo ya matsavu.

- Endla n'wana wa wena a ku pfuna ku hlantswa. Paka swilo swa muhlovo wo fana ndhawu yin'we no paka swilo hi swimbirhi swi ta va pfuna hi vuswikoti byo hilawula na ku hilayela.

- Tirhisa tintlhongwe, swinhongana kumbe swipfalo swa mabodhhele ku hilanganisa, ku susa kumbe ku endla swivumbeko.

- Vulavulani hi nkari. Ringeta kuva va hilayela masiku na mavhiki. Xik hi Musumbunu ku tuta etteriwa ka mune ku fika eka Ravunthau.

- Endzhaku ko hilamba, hilayela tintrho na swikunwana loko u ri karhi u hlamba no tisula exikarhi ka bona.

- Dirohwa mathonsi eka pheji kutani u kombela n'wana wa wena ku ya joyina vumba swivumbeko swo fana na tinhla-nharhu, swikwere na swirhendzuvana.

EKAYA

LOKO U RHENDZELELA

- Loko u xava, pfumelela n'wana wa wena ku hilawula swilo hi ku fananisa minxavo kumbe tisayizi hi ntiko xik. phakiti leritsongo/ro vevuka ra fulawuri.
- Loko u famba-famba khutaza n'wana wa wena ku pima mpfhuwa hi ku hilayela nhlayo ya magoza lawa va ya tekaka.
- Loko u tirthisa xifambo xa mani na mani, nghenelerisa n'wana wa wena eku hilayeleni mali ya rendzo. Swi ta pfuna vuswikoti byo hilayela
- Tiangani mintanglu yo kombisa tinomboro na n'wana wa wena. Loko u ri eku fambeni kutani va bona nomboro ya nthantu, wo sungula ku huwelela wa wina.
- Tiangani mintanglu yo tlataltula leyi nga ta endla n'wana wa wena a hilayela.

Hilaha u nga pfunaaka n'wana wa wena ku antswisa vuswikoti bya yena bya ntivo ku hilaya?

Buku ya ntivo ku hilaya wa ntirho wa n'wana wa wena swi ta pfuna swinene kuva yi ku pfuna ku vona leswi va swi dyondzaka. Endla leswaku va ku kombi leswi va swi endleke etiliasini siku na siku no vulavula hi switiori leswi va swi hilayeke eka buku ya ntirho.

- Hilaya na n'wana wa wena hilaha swi koteakaka ha kona komba leswaku ku hilaya swi nga nyanyukaka.

Burisanani hi switiori swa ndyangu swa n'wana wa wena na ku va khutaza ku burisana hi switiori hi siku ra bona.

- Kombela valokwana kumbe swihihlo leswiku swa muganga ku byela vana switiori na ku va vutisa swivutiso swo fana na "U ehleketa leswaku ku humelele yini eka bona?"

- Lebula hinkwaswo ekaya ra wena ku fana na switulu, matafula na swin'wana na ku khutaza n'wana wa wena ku hilaya filebulu swi twala.
- Swi vuli kahle. Vula marito eka swiphemu ku endlela leswaku n'wana wa wena a nga twisisaka hiaha va vekaka xikan'we ku fana na "D...yambu" kumbe "fasili, tere".

EKAYA

- Titoloveti mpfumawulo wa ririm. Dyondzisa vana va wena mimpfumawulo, swithokovetselo swo koma na tinsimu na ku tirthisa minchumu ya le ndyanguwini ku fana na mathini/mapoto ku endla mimpfumawulo.
- U tirthisa xinepe kumbe xifaniso, endla kuri n'wana wa wena a ku byela leswi nga le ka xifaniso no endla xitor.
- Tekela enhlokweri nkari wa hilaya wa ndyangu hi ku veka ethelio 15 wa timinetesiku rin'wana na rin'wana laha ndyangu wu hilayaka swin'we.
- Tirthisa phephahungu kumbe timagazini, pfuna n'wana wa wena ku endla buku ya xitori no ku byela xitor.
- Hlengelata swiphephana ku suka eka tisupamakete kumbe swinavetiso swa phephahungu no endla leswaku n'wana wa wena a tserna no veka minchumu hinkwayo leyingaya ya le xitsunbeni, kamareni ro ettelna na kun'wana.
- Yisa n'wana wa wena eka layiburari ya muganga naswona hi vumbihi mi joyina layiburari ku kuma tibuku. Endlan i leswi nkari na nkari. Kumisisa loko ku ri na nkari wa xitori xa vana elayburari kultani u yisa n'wana wa wena.

U fanele ku khutaza n'wana wa wena leswaku a ku komba ntirho wa yena na tibuku ta vona ta ntirho nkari na karhi leswaku u ta vona leswi va swi endlaka exikolweni.

U nga thela u byela n'wana wa wena ku hlamusela switolovento leswi a ri eku swi endleni exikolweni kumbe u endla leswaku va ku hlayela switoru kumbe ku hlamusela leswaku ku humelela yini hi swifaniso.

Xana ndzi nga endla yini loko ndzi vilela hi matirhelo ya n'wana wa mina?

I swa nkoka leswaku u nghenelela eka dyondzo ya n'wana wa wena. Loko u vilela hi tindlela tin'wana, u fanele u endla xitshembiso xo vona mudyondzisi wa n'wana wa wena kumbe nhloko ya xikolo ku kanelia swivilelo swa wena.

Xana ndzi nga kuma tikhopi to tala ta tibukuta tirho?

Xana ndzi nga kuma tikhopi to tala ta tibukuta tirho?

Ina. Tibuku hinkwato ta tirho ti nga kumiwa eka webusayiti ya Ndzawulo naswona ti nga humesiwa na ku kandziyiswa mahala.

Tibuku ta Ntirho

Bulku ya ntirho

Hlaya leswi

Tsivhudzo dzavhabebi

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Mahungu ya Holobye

Ha tlangela eka tiliasi ya 2011, ngopfu-ungopfu lava tirheke kahle eka swikambelo swa Xitifikheti xa le Henhla xa Senior. Loko vo itala va n'wina mi humelerie eka ku fikelela swikongomelo leswi mi tivelereke exikolweni. Van wana va n'wina mi nga va mi khunguvanyekile hi mbuyelo wa n'wina. Lowu a hi nkarti wo lan'wa. Ku na tindlela to tala leti nga pfuleka to antswisa mbuyelo wa n'wina kumbe ku hlawula mitirho yin'wana. Mi hetile khumembirhi wa malemba ya xikolo lawa a ya ri lawa ya anakanyekaka eka n'wina, vatswari va n'wina, mindyangu na tiko. A mi fanelangi mi lanwa sweswi, kambe mi van a vutihlamueri byo tirhisa nkarti wun'wana na wun'wana lowu nga kona eka n'wina ku antswisa mikarhi ya n'wina ya vutomi na ku nghenisa xandla eAfrika Dzonga. Hi lava ku vana tiko leri nga na switthisiwa swa ximodeni na ikhonomi ya kahle na laha nkoka wa vutomi wu nga ehenhla Afrika Dzonga ri langutana na ku kayivela ka vutshilia bya nkoka eka tindhawu to fana na vumaki na vutshunguri, kambe mi fanele mi langutisa mitirho yin'wana. Hi rih tiko leri nga humelelaka ku ri havu ti atisene to fana na tipulambara? Na tikhampetara. Hi ku ngetelela eka tindlela ta xintu to yisa dyondzo emahlweni, to fana na tuyunivhesiti na tiyunivhesi ta thekinoloji, mi fanele mi thela mi Dyondzo Emahlweni.

Hlayamahungu lawa hi vukheta. Ya ta ku pfuna hi tindlela ta mundzuku na minhlawulo..

Tsundzuka:Loko u khunguvanyekile hi mbuyelo wa wena,U nga chuhu kumbe u ehleketa leswaku u ta tirhana na swona hi wexe. Lava kutsundzuxiwa na nseketelo ku suka eka vadyondzisi va wena kumbe vatsundzuxi va ndzawulo.U nga thela u lava ku tħlanganisa na riqingho ra vana eka nomboro ya vona ya mahala ya naswona u ta yisiwa eka hofisi ya xifundza leyi faneleke –0800055555.

Xana ndzi endlisa ku yini xikombelo xo makisa na ku chekisa nakambe maphepha ya mina ya xikambelo?

- Vakamberiwa va nga endla xikombelo xo makeriwa nakambe kumbe ku chekeriwa nakambe maphepha ya tħħamulo ta vona ta xikambelo hi xiħata endzhaku ka ku kuma mbuyelo wa vona
- Siku ro hetelēta ro endla xikombelo xo makisa ra vumbirhi kumbe ku chekisa ra vumbirhi i Musumbhunuku 23 Sunguti 2012. Swikombelo swo ħlwela swi ta amukeriwa ku fikela 27 Sunguti 2012.
- Tifomo ta xikombelo to makisa nakambe kumbe ku chekisa nakambe tinhħamulu ta xikambelo ti kona eswikolweni kumbe tisenthara laha vakamberiwa va tsaleleke kona swikambelo.
- Tħakelo ta R70to makisa nakambe, na R12 to chekisa nakambe na R150 yo langutisisa xikiripiti xa xikkambelo. Xikiripiti xi nga se langutisisa u fanele ku va u makisile kumbe ku chekisa ra vumbirhi
- Vakamberiwa vo suka eka swikolo swo pfumala tħakelona vadyondzi lava vatswari va vona va nga endla swikombelonaswona va hunguteriwi tħakelo ta xikolo va ntshunxiwile eka ku hakkelha ku makisa nakambe na ku chekisa nakambe.

Xana xikongomelo ya tibuku ta ntirho hi yih?

Ti nyika mudyondzi un'wana na un'wana maphepha yo tolovetisa ririmni na vutshilia bya nyumeresi lebji va dyondzisiweke etiliasini. Ti tħelex ti endleriwa ku pfuna vadyondzisi ku kumisa loko mudyondzi un'wana na un'wana a karhi a tirha kahle tanhi loko hijkaloh ka ku kambela ntirho wa vona wo tsariwa etibukkwini leswaku mudyondzisi a ta nyika nseketelo wo ngetelha loko mudyondzi a wu lava.

Xana tibuku ta ntirho ti sivile tibuku to dyondza hi tona?

E-e. Ti endleriwiile ku tirhisiwa na tibuku to dyondza hi tona. Vadyondzi va fanele ku tsala eka tibuku ta vona ta ntirho kambe a va fanelanga ku tsala etibukkwini to dyondza hi tona tħanihi loko tibuku to dyondza hi tona ti fanele ti tħheriseriwa exikolweni loko lembe ri hela Tibuku ta ntirho ti hlayisa nkarti wa mudyondzisi wo tsala switħoloveto exitsalwieni na ku lalamisa maphepha ya vona .

Hi tħi tibuku ta ntirho leti nga kona hi 2011?

- tibuku ta ntirho ta literesi/riimi ta Tijiredi ta 1 ku fika eka 6 hi tindzimi hinkwato ta ximfumo
- Buku ya ntirho ya nyumeresi yi kona eka Tijiredi ta 1 ku fika eka 3 hi tindzimi hinkwato ta ximfumo hi Xinghezi na Xibunu Tijiredi ta 4 ku fika eka 6.

Xana tibuku ta ntirho ti nga nyikiwa vadyondzi lembe rin'wana na rin'wana?

Ina. Mfumowu endlije pulani yo hangalasa tibuku leti lembe rin'wana na rin'wana ku sukela 2011.

Ku sukela 2012, tibuku ta ntirho ti ta hangalasiwa eka vadyondzi va Tijiredi ta 7 ku fikela 9.

- Tibuku ta ntirho ta nyumeresi ti ta vona eka Tijiredi ta 7 ku fikela 9 hi Xinghezi na Xibunu.
- Tibuku ta ntirho ta ntirho ro ngetelela ro sungula ti ta vona hi Xinghezi ku sukela eka Tijiredi ta 1 ku fikela 9.
- Nkandizjiso wa tibuku ta ntirho hinkwato wu ta vona hi 2012 ta vadyondzi lava ngħa na vutsoniwa.
- Tibuku ta vadyondzisi ta buku yin'wana na yin'wana ya ntirho titi hangalasiwa.

Xana n'wana wa mina a nga ya na tona ekaya?

Ina. Mudyondzi un'wana na un'wana u fanele a pfumeleriwa ku ya na buku ya ntirho nkarti na nkarti ekaya. N'wana wa wena u ta vna nwinji wa buku ya ntirho. Leswi swi vula leswaku va nga famba na tona ekaya va ya tsala eka tona.

Tsalwa ro ngetelela ra A

XIKOMBISO XA MAKANELWA

- Ku amukeriwa
- Manghenelo na ku kombela ku rivaleriwa – (rijisitara ku va ri hlayisiwa)
- Ku amukela timinetse ta nhlengeletano leyi hundzeke
- Swikombiso swa swilo swo swi kanelo
  - Xana vadyondzisi hinkwavo a va ri eku dyondziseni na vadyondzi va ri eku dyondzeni ku sukela siku ra 1 ra xikolo?
  - Xiyimo xa vatirhi –Xana swivandla hinkwaswo swa mitirho swi tatiwile hi ndlela yo ringanelo naswona swi tatiwile hi nkarhi?
  - Xana switirhisiwa swo dyondza hi swona swi tisiwile hi nkarhi?
  - Xana switirhisiwa swo dyondza hi swona swi hangalasiwile eka vadyondzi?
  - Nhlayiso wa xikolo hi ku angarhela- –Xana ku lunghisa swi endliwile naswona hi kwihi ku lungisa loku ka ha lavaka ku endliwa na swona hi mani?
  - Xana xiyenge xa mabaselo ya xikolo hi xihi ?
  - Xama mali yo suka eka PED yi kumiwile hi nkarhi kumbe a yi kumiwanga hi nkarhi
  - Xana manghenelo ya vadyondzi ya kambisisiwa ku yini naswona hi tihi tindlela leti nga kona to antswisa xiyimo?
  - Xana manghenelo ya vadyondzisi ya kambisisiwa ku yini naswona hi tihi tindlela leti nga kona to antswisa xiyimo?
  - Xana ku va kona hi vadyondzi swi kambisisiwa ku yini naswona hi tihi tindlela leti nga kona to antswisa xiyimo?
  - Xana ku va kona hi vadyondzisi swi kambisisiwa ku yini naswona hi tihi tindlela leti nga kona to antswisa xiyimo?
- Xiviko eka Xifundza
- Ku lulamisa vaaki
- Swilo swin'wana swo kanelo hi swona
- Siku ra nhlengeletano leyi landzelaka

Xikombiso xa Tsalwa ro Vika

U komberiwa ku kombisa ku humelela na swiphiqo leswi nga kona ku ya hi leswi swilo leswi pfumalaka minkanerisano swi nga xiswona exikolweni xa wena :

Swikombiso swa Mizingiriko/Minonganoko ya QLTC:

1. Vukona bya tiposo na ku Tata swivandla swa mitirho

Swihumelelo

Swiphiqo

2. Maendlelo yo amukela na Ntsariso wa vadyondzi va ka Giredi 1

Swihumelelo

Swiphiqo

3. Makumele ya LTSM(Swiyenge hinkwaswo swa 20&21eswikolweni)

Swihumelelo

Swiphiqo

4. Hi yihi mintoloveloyi nga kona ku hlamusela swiphiqo leswi kombisiweke

- Mavonelo hi ku angarhela

VUXOKOXOKO BYA VUTIHLANGANISI BYA XIPANO XA RIXAKA XA QLTC NA VAKONDLETERI VA SWIFUNDZNKULU

NO	VITO	XIVONGO	IMEYILI	RIQINGHO
1	THULA	NKOMO	nkomo.t@dbe.gov.za	Rig: 012 357 3833 Sele: 083 549 2571
2	MALOSE	KUTUMELA	kutumela@dbe.gov.za malosek.qltc@gmail.com	Rig: 012 357 3845 Sele: 082 886 1637
3	DAVE	BALT	balt.d@dbe.gov.za daveb.qltc@gmail.com	Rig: 012 357 3844 Sele: 083 450 5555
4	MAMIKI	MODIYE-MASELWA	modiye-maselwa.m@dbe.gov.za mamiki.qltc@gmail.com	Rig: 012 357 3842 Sele: 082 966 0663
5	SIPHOKAZI	ZOKWANA	zokwana.s@dbe.gov.za	Rig: 012 357 3858 Sele: 082 876 6153
6	MOPHOTO JAKE	WA TLADI	tladi.j@dbe.gov.za	Rig: 012 357 3174 Sele: 074 188 4452

Vakondleteri va QLTC ya Xifundzankulu

XIFUNDZANKULU	XIVONGO	IMEYILI	RIQINGHO
Mpumalanga	J NSIBANDE	j.nsibande@education.mpu.gov.za	Rig: 013 765894 Sele: 082 512 8568
Limpopo	M MULAUDZI	mulaudzia@edu.limpopo.gov.za	Rig: 015 290 9420 Sele: 079 511 8494
Free State	T MOTSOENENG	motosenengt@edu.fs.gov.za	Rig: 051 404 8084 Sele: 083 847 4535
Northern Cape	B WHITE	bwhite@ncpg.gov.za	Rig: 053 839 6356 Sele: 071 422 1810
KwaZulu-Natal	BP MSIMANGO	peggy.msimango@kzn.doe.gov.za	Rig: 033 846 5141 Sele: 083 657 1135
Western Cape	R LARNEY	redewan.larney@pgwc.gov.za	Rig: 021 467 2337 Sele: 083 290 7309
Eastern Cape	M SANQU	monde.sanqu@edu.ecprov.gov.za	Rig: Sele: 083 324 4409
North West	I MOLALE	imolale@nwp.gov.za	Rig: 018 397 3000 Sele: 082 807 1828
Gauteng	S NGWANE	sabelo.ngwane@gauteng.gov.za	Rig: 011 333 5546 Sele: 083 411 5873

Notes

ensuring quality learning and teaching for all